FORUM

2
1958

anslation of the articles in "Forum" No 1 and in No 2
ntinued)

roduction

by Aulis Blomstedt, architect

attention, paid by "Forum" to present-day Finnish architecture has led me write a few notes on our architecture and also on its relation to architecture he Netherlands.

istorical Finnish architecture—as is shown by the illustrations of the present cle—has always been marked by a certain degree of ascetism. This can explained by the difficult times which our country has often had to endure the past—its history will procure the necessary examples—and by its graphical situation. One might even speak of a certain scantiness of its itectural language which avoids pathetic and florid expressions. This lains why we appreciate the effords of the Dutch to develop their art and r architecture during the course of the present century. The movement of "Leiden" group which gathered around "Stijl", had, in a direct and rect way, a considerable influence on our architecture.

loteworthy is the fact that two countries which differ so much from a graphical, historical and demografic point of view, have shown so much ilarity in architectonic expression and ways of thinking. It is however not ly a matter of two extremes which have met. I believe that there exists a ain semblance between the Dutch and the Finnish approach to life: the ggle of the Dutch against the sea and the struggle of the Finns against r immense forests and their effort to create arable land out of its barren . Finally I wish to ascertain that the contact between Dutch and Finnish itecture—at least as far as we are concerned—has been fruitful and beneficial. inherent necessity to express ourselves vigorously but not without the essary reserve one of the most sympathetic aspects of the "Stijl" group has n and will—I hope—remain the password of Finnish architecture.

olution of Finnish Architecture

by André Schimmerling

ien we survey the development of Finnish architecture, we observe that it hardly been influenced by western movements and that it has evolved, uched by other styles.

his can be explained by the fact that the rural structure has dominated urban structure until the end of the 19th century and consequently by the dominance of the original, traditional architecture over urban architecture. rom the latter point of view it is evident that wooden buildings are racteristic for the period and that a resemblance to the architecture of neigh-ring countries is therefore obvious. The type of house in question consisted short thick logs, built around a central, brickwork oven. It contained living-ms and bedrooms and was often used as a combination of both. Towards end of the Middle-Ages and at the beginning of the Renaissance, certain ails of the construction were refined as a result of the influence of architecture. also observe the influence of Russian architecture on rural styles. The called "Carelian-house", with its large veranda's and balconies and its lptured, wooden balustrades, can be regarded one of the most remarkable mples.

s a whole, rural architecture has produced a number of masterpieces which e been preserved until today: small country-churches, a great number which can be found all over the country. Some of them are built of od (17th and 18th century) and interesting from the point of view of pentry. Others are older. Most of them were built during the Middle-Ages consist of masonry. The churches, admired and known by all who visit land, often possess tasteful interiors with beautiful arcades and vaults with ous murals.

he first examples of urban architecture influenced by western trends, appear ing the 18th century. The ancient agglomerations, towns consisting of oden houses, were destroyed by fires. There are still a number of 18th tury stone public-buildings which remind one of similar buildings in edish towns.

he beginning of the Russian occupation with its monumental townquarters lsinki) in neo-classic style became the crowningperiod of this century.

he buildings designed by Engel, an architect of German extraction, belong he finest of their kind in Europe (the cathedral and the government buildings the capital). The development of Finnish architecture into an integral part western architecture occurs towards the end of the 19th century. It is racterized by what can be termed: national romanticism. This event occurred ultaneously with marked developments within the field of politics and ure. Buildings such as the railway-station at Helsinki by Eliel Saarinen the cathedral at Tampere by Lars Sonck, demonstrate the liberation from demic architecture.

uring the present century Finnish architects remained in close contact with tern conceptions and it is therefore evident that the functional art of twenties was received with great enthousiasm. It was then that names as Bryggman, Aalto, Taucher or Huttunen, appear together with cubism he land of the seventy thousand lakes.

aturally, the war interrupted the development described above. It also nt that certain architects, such as Alvar Aalto were forced to revise rôle of international functionalism in an effort to mould modern theories specific Finnish demands. Modern post-war architecture is a complicated nomenon often consisting of contrasting movements. Alvar Aalto has eloped into a new direction and has thus opened the way for the adaptation nodern architecture to the special requirements of his country. He expresses self plastically in wood, brick, traditional materials and in concrete which applies with great skill. Moreover, a number of assignments has given the opportunity to demonstrate his abilities as a designer of monumental dings.

ric Bryggman, who died recently, has continued the tradition of Asplund much skill and understanding. His churches and houses reveal remarkable itectural abilities.

new generation, full of new ideas is gradually evolving from the shadow of the "great-ones". Briefly said, this generation is divided between the direct influence of the International school which represents the ideas of Le Corbusier or those of the American architects—and the, even more direct influence of Aalto. There is also a marked tendency towards Japanese architecture which always has been and still is inspired by woodconstruction. Strangely enough, the architect in Finland has to cope with a great deal of difficulties, i.e. technical, economical and even social ones. As in many other countries, architecture has to comply with politics and opportunities to build projects in accordance with one's own wishes are rare.

House- and Townplanning

Introduction

The evolution of the dwelling-house in Finland since the last war is keeping pace with the evolution of the town. Immediately after hostilities had ended, about 400.000 Carelians had to be housed. A great many of them settled in towns and industrial centres, sometimes causing considerable extensions.

The "Agrarian Law" of that period has undoubtedly made the settlement of most of these refugees possible, but the often exaggerated lotting of the soil, lowered the renumerativeness of the farms and in its turn caused a trek towards the towns.

These facts, to which can be added the constant growth of the population, the building shortage during the war and the deplorable condition of a great number of houses, (according to statistics in 1950, 57 % of dwelling-houses consisted of one room and a kitchen) has caused a great demand of houses.

As in most countries that suffered from the war this demand could only be adequately coped with by the aid of grants from the government which participated in public and private building enterprises. A central committee for the distribution of credits has been in operation since 1949. Part of the credit is used for the building of town-dwellings, the remainder is used for rural dwellings.

In 1955, 18.600 houses were built in town-centers. (Annual total 32.000).

A gradual enlargement of the size of the houses built in towns is also aimed at. The distinction is of importance in view of the fact that 90 % of the rural houses are built of wood. In the towns however, one observes a gradual decrease of wooden houses—most of them single family-houses—and an increase of multi-familyhouses consisting of several stores and built of brick. According to recent statistics, the latter represent a percentage of 60 %.

Townplanning

It can not be denied that at present, Finland is right in the middle of a period of intense urbanisation, due to undustrialisation.

Industrialisation occurs especially in those parts of the country which are suitable for lumber-industries, and where a rapid transformation of rural communities into industrial towns is furthered. Medium-sized industrial towns and large industrial centers (for instance Lahti of which the population was quadrupled and Tampere where it was doubled since the war) and sea-ports (some of which are mediaeval) have also become of greater importance.

The new town-centers have as a rule been grafted into the ancient parts of the town their rectangular pattern, dating from the beginning of the last century. These centers, originally destined for houses with one or two stores are continually extending. Some of Helsinki's townquarters contain blocks of six or seven stores with a 1000 to 1500 occupants per hectare. These town-quarters are still waiting for regulations which will decrease the building-density; regulations which were taken account of by the designers but which have not been applied.

The migration to the towns which suddenly took place after the war has not given urban legislation the chance to follow-up at equal speed. Compared to other Scandinavian countries it has fallen behind and towncouncils do not possess the legal means to reorganize unhealthy parts of the cities or to procure the necessary building space. Moreover architecture often has to adapt itself to old-fashioned lotting or obsolete municipal regulations.

Recently, a few public or semi-public building organizations are trying to build large flats in the suburbs of certain towns especially at Helsinki. These buildings have been designed in accordance with the demands of present-day townplanning. The design has been inspired by the "British garden-city" conception. The average density does not exceed 60 to 70 persons per hecare. The latter reveals that the Finns prefer to live in country-like surroundings.

On the other hand the most important centers possess general and detailed urban schemes which have been elaborated by the municipal services. The actual execution of these schemes, some of which are truly remarkable (the scheme for the center of Helsinki by J. Lindegren and Krakstrom and the scheme for Oulu by Alvar Aalto) will depend on the establishment of effective legislation.

The Dwelling-House

As in most northern countries the types of houses most frequently occurring are the single-family houses, the multi-family houses with three or four stores without an elevator, and "Lamelles" or as "Skyscrapers" of not more than 8 to 10 stores. (With exceptions of special cases with 14 stores). Even until 1950, the average townhouse in Finland consisted of two or three rooms (kitchen included), the housing-density being one to five persons per room. It was tried to improve these percentages by building more spacious houses consisting of a larger number of rooms. Thus, an average of 57 square meters living-surface for new houses was attained.

The "Single-family House"

The single-family house is the type of house prefered by those living in a large country. In larger centers single-family houses are becoming more or less smaller. The reasons for this have been explained above. The traditional type consists of a house built over a cellar and rooms around a central chimney. The heightened cellar contains the sauna (the finnish bath), a garage etc. This house, often squatty and ugly, is becoming scarce. It is usually built by the owner himself, with the aid of friends and an occasional expert. This type was changed into a house without a cellar. Contact between the interior of the house and its surroundings is thus facilitated. The heating which is built within the well-isolated wooden ceiling of the ground-floor, also provides heat for the upper stores.

The country-house of town-dwellers forms a class of its own. Following the example of Alvar Aalto and ideas realized in the village of Mairea, a number of architects has recently built houses with a wide view on the surrounding country-side. The influence of Japan, the liberal application of wood in the interior and the decoration has led to fine results.

The "multi-family house" is becoming more and more important. An intermediate type between multi- and single family houses, the so-called terrace-house, is built in rows on the same floor or in the shape of single-family houses in file.

An economic exploitation of the soil, combined with the fact that the families concerned are housed apart, is thus rendered possible. Moreover it is possible to use prefab wooden walls for the construction of such houses. Most dwelling-houses consist of three or four floors. They do not possess elevators. Of late, more and more sky-scrapers of 8 and 10 stores are being built. Their construction is justified by economic motives. The building density caused by these buildings, counter-balances that of single-family houses in the new suburbs.

The appearance of these sky-scrapers in the suburbs as well as in the center has created knotty problems. The sky-scrapers in question are often used without discrimination and situated without planning. The often beautiful, natural background created by the Finnish country-side, must always be respected and vertical accents are only to be used when they are of value to a particular spot. As to towncenters: according to regulations, buildings are not allowed to be higher than 24 meters (corresponding to the largest width allowed for streets). However, some townplanning schemes seem to show a marked preference for this type of high building and apply it to the extreme in the suburbs of the town. Most houses however, have three or four stores. They are built according to traditional methods: brick or slabs of light concrete.

In certain cases, new industrialized building-methods are applied: i.e. prefab parts or hydraulically pressed slabs of concrete. Although these methods proved quicker, they were also more expensive than the traditional ones. This can be explained by a number of circumstances prevailing in Finland; the absence of large-town concentrations and consequently the absense of large work-shops, the high tax system which seriously handicapped industrial life and industrialized workshops etc.......

An improved rationalization of building methods in the near future is not altogether improbable. Architects have designed great schemes and it is to be hoped that public opinion will grasp the opportunity.

Schools

In some respects the urgent need for schools is even greater than the need for houses. This is due to the age of the ancient institutions and to the development of technical and university education. This, in its turn, is the result of the record growth of the population on school-age level.

From the point of view of the architect, it seems that the most interesting results have been reached within the field of technical and university education. Preliminary schools, public as well as private (both forms exist side by side in Finland) have not (exceptions excluded) drawn the attention of the talented architects.

Interesting buildings have recently been built in mediumsized towns and in large town-centers. From the latter point of view it is interesting to point-out two characteristic traits: the decentralization of university education, represented by the university buildings at Turku and at Jyveskyla and the establishment of technical schools and schools for the applied arts, where pupils are educated as future finnish industrial designers.

Theatre

As to theatre-building: although, on a limited scale some very fine buildings have been built, activity within this field is less marked. A theatre-hall used for different ends (theatre, film, concerts) was built at Turku. Moreover, certain schools possess festival-halls which can be used as theatre-halls and for other kinds of performances. As to sports, the Olympic stadion designed by the late Lindegren can be considered as the most remarkable building so far achieved. From the point of view of spatial division as well as construction, the covered stadion, built by Aalto in the Universitytown of Otaniemi is an achievement well worth seeing.

Public Buildings

As a reaction to academism, the functional school of the "thirties" denounced monumentalism, even in cases where public buildings which demanded much attention were concerned.

At present, we are right in the middle of the renaiscence of this form of art—an art which seemed to have been buried for ever. It suffices to mention some of the buildings at Chandigarh, designed by one of the principal architects of the modern school.

In Finland, right at the other side of the world, Alvar Aalto is proving that monumental art is compatible with present-day architecture. The townhall of Saynatsalo, a small industrial town in the middle of the country, undoubtedly announces a new chapter in the history of modern monumental art. The new building of the "Old-age Insurance" at Helsinki designed by the same architect, is a continuation of a similar conception.

Many new conceptions can be found within this field. The chapel at Turku, designed by the late Bryggman, forms the beginning af a series of new religious buildings. It is an impressing building, entirely constructed of deal.

Finally, there are a number of churches designed by young architects. They are sober and sometimes touching but in no way theatrical.

Factories, offices, shops, etc.

Industrial buildings belonging to the first type of buildings, are being constructed according to modern conceptions. The printing-office "Turun Sanomat" at Turku, designed by Aalto, is one of the most modern buildings of Finland (1928). Aalto also designed several factories and workman's houses, both well known in his country.

The recent development of new industrial building-methods has proved to be a new impulse within this field. As to that, a new factory at Hanko can be considered as a fine example of workmanship.

Furthermore, the electrification of the country has led to the construction of interesting water-power stations such as the one at Pyhakoski.

There is a tendency to build more and more commercial buildings and office buildings in the centers of the larger towns. The old dwelling-houses are rebuilt and on the terrain which is still available, high buildings are being constructed. In order to exploit every square meter within the limits of regulations and possibilities, many "tours de force" can be observed within this field. A standard-building with a frame of concrete—filled with lighter parts—with long tiles for the supporting parts and a veiling of stone, marble or aluminium-plates, is now commonly used.

In certain cases the architect succeeds in overcoming the economic limitations or the impossible wishes of this principals (imposing facades and low back-fronts) and creates something of interest. In order to do so, a certain coexistence of favourable circumstances is indispensable. The buildings, mentioned on this page can be considered as examples of the latter. Unfortunately, they are very rare. Nevertheless, interesting buildings have been built on different levels. It is difficult, if not impossible, to mention every valuable achievement within the limits of this article. Suffice it to say that there are many hospitals, institutions, sanatoria, country-houses etc. of excellent architectonic design. Instead of going into details, we prefer to remind the reader of a different subject: the artist and industrial art.

Industrial art and the artist

The lofty flight taken by industrial art in the Scandinavian countries, is known throughout the world. There is an ever growing activity within this field, based upon local artistic traditions. Visitors from western industrialized countries where such traditions are no longer existent, are often struck by this. In countries like Sweden and Denmark these traditions have been influenced by styles, but in Norway and even more so in Finland, it is the rural background which stamps such activities. Unnecessary to delve deep into the origins of the relation between the artisan and industrial art, it suffices to point out that creations as mentioned above, contribute to the fusion of the art of the people and western, esthetic movements. This phenomenon can be observed in a great number of buildings; the application of qualities which satisfy our taste and a plastic conception which denies the purism of the "International Style" of the thirties. This is confirmed by the examples of Finnish industrial art which were shown at the last but one Triennale (1954). There is something however, which is worth while dwelling on; the ever increasing separation between the "objet d'art" and the "object of utility".

In view of the subject with which we are concerned, two important phenomena can be observed in several countries. Countries which are intensively industrialized possess large markets creating opportunities for the industrial designer. In countries with a more limited market, such as the Northern countries and especially Finland, the artisan still has a reason for existence. The artist creates things in co-operation with the manufacturer and their work is based entirely on the original designs.

One of the most convincing examples in this respect, are the Arabia-Värtsilä factories which possess studios for artists. Other firms have followed their example and have secured the help of well-known artists within the field of textiles, furniture and lighting.

Apart from these recent developments, there remains a certain number of artisans who do not participate in this general trend: weavers and silversmiths.

The art of tapistry-weaving known in Finland as "ryyji" which is of ancient origin, is still practised by a number of artists. They apply the ancient techniques in order to create modern forms of expression.

The art of weaving, as a whole, has known a period of renovation. A number of artisans is using the traditional local materials in compositions which are clearly influenced by non-figurative patterns. The latest works of Dora Jung, belong to this category. In Finland, the art of plating cannot boast of such ancient traditions. Of the northern countries, Denmark possesses a beter reputation in this respect. Bertel Gardberg however forms an exeption. The works of this artist draw much attention. Gardberg has recently made objects consisting of a combination of wood and silver, fused into an interesting whole. We have now come to a problem which falls outside the scope of the subject with which we are engaged, the importance of organic materials, i.e. wood, its uses together with metals and its application in cases where it seems superfluous.

It is not our task to begin such an extensive inquiry. Let me conclude by pointing out that Finnish industrial art as well as architecture participate in an ardent plea for modern art and architecture.

Traduction des articles dans „Forum" No 1 et 2 (suite)

Présentation

par Aulis Blomstedt, architecte

La présentation, par la revue FORUM, de l'architecture finlandaise contemporaine m'a amené à rédiger, en guise d'introduction, quelques notes marginales sur notre architecture ainsi que sur ses rapports avec l'art de bâtir aux Pays Bas.

La véritable tradition de l'architecture finlandaise — comme l'illustrent les quelques spécimens historiques présentés ci-contre — réside dans un certain ascétisme. Cette particularité s'explique par les difficiles conditions de vie dans notre pays dans le passé — l'histoire en apporte un témoignage éloquent — ainsi que par le milieu géographique. Partant de cette considération on peut même parler d'une certaine parcimonie dans l'emploi du langage architectural qui évite les expressions pathétiques ou par trop fleuries.

Ces circonstances expliquent amplement la raison pour laquelle nous apprécions si bien les efforts déployés dans l'architecture et l'art durant ce siècle aux Pays Bas, efforts qui tendent vers une purification du goût et de l'expression architecturales. Le mouvement du groupe de Leyde qui s'est crystallisé autour de la revue „Stijl" a eu une influence considérable sur notre architecture moderne — tant directement qu'indirectement.

Dans ces conditions il est remarquable que deux milieux si différents sur les plans géographique, historique et démographique aient eu des contacts si intimes dans leur manière de penser et de s'exprimer en architecture. Cependant il n'est pas uniquement question de deux extremités qui se touchent. Je pense qu'il existe dans les mentalités hollandaise et finlandaise certaines similitudes: la lutte contre la mer farouche profondément ancre dans le subconscient hollandais et son équivalent en Finlande, l'âpre bataille contre les forêts immenses et la lutte pour la mise en culture d'un sol peu fertile.

Je constate en guise de conclusion — que le contact entre l'architecture moderne hollandaise et finlandaise a été — au moins en ce qui nous concerne — fertile et salutaire. La nécessité où nous nous trouvons de nous exprimer avec force, pureté en même temps qu'avec réserve, si bien mise en évidence par le mouvement du Stijl a été et restera — je l'espère — dans l'avenir le mot d'ordre de l'architecture finlandaise.

;volution de l'architecture finlandaise

par André Schimmerling

i nous jetons un coup d'oeuil d'ensemble sur l'évolution de l'architecture nlandaise, nous nous apercevrons que cette dernière a été jusqu'à très écemment, fort peu influencée par les courants occidentaux et qu'elle a mené ne vie à l'écart de ce qu'on convient d'appeler les ,,styles''.

Cette circonstance s'explique par la prépondérance de la structure rurale ur la structure urbaine jusq'au début du XX-ième siècle, et par voie de onséquence par la prépondérance de l'architecture autochtone et traditionelle ur l'architecture urbaine.

Dans cet ordre d'idées la façon de bâtir en bois est le trait caractéristique e toute cette période et à cet égard la similitude avec l'art de bâtir des pays voisinants — particulièrement des pays scandinaves, est patente. Le bâtiment ype de cette période est la maison bâtie en gros rondins renfermant, autour e la cheminée centrale en maçonnerie, les pièces de séjour et les chambres coucher (à moins qu'une même pièce n'ait servi à toutes les deux fonctions).

Vers la fin du moyen-âge et au début de la renaissance l'architecture de style'' exerce une certaine influence sur l'art rustique en affinant les détails e construction. Notons en même temps l'influence de l'art russe de bâtir ur l'art rustique, la maison dite carelienne, pourvue de larges vérandas, balcons t de balustrades en bois sculpté peut être considérée comme un exemple le lus marquant à cet égard.

Dans son ensemble, l'architecture rustique — rudimentaire pour nos conceptions - réussit à créer un certain nombre de chefs d'oeuvre qui sont conservés isqu'à nos jours: il s'agit des églises rurales dont on retrouve de très nombreux xemples dans le pays.

Les unes sont en bois de date plus récente (XVII-ième, XVIII-ième siècle) t interessantes pour l'évolution de l'art de la charpente, les autres de date lus ancienne — la plupart du temps du moyen-âge — en maçonnerie. Ces glises connues et admirées par tous ceux qui visitent la Finlande se distinguent ar leur masse imposante, leur intérieur souvent élégant avec l'arcature finement iselée des voûtes et leur peintures murales remarquables.

Les premiers témoignages d'une architecture urbaine d'influence occidentale pparaissent au XVIII-ième siècle (les anciennes agglomérations dites urbaines n bois ont été ravagées par les incendies). Il reste ainsi un certain nombre 'édifices publics, bâtis en maçonnerie datant du XVIII-ième siècle et rappelant es bâtiments du même genre des villes suédoises.

Le début de l'occupation russe marque l'apogée de cette époque avec la onstruction d'ensembles monumentaux à Helsinki, dans le style du néo-lassicisme. Les édifices réalisés par l'architecte Engel d'origine allemande, — 'église cathédrale de la capitale, les édifices du gouvernement — figurent parmi les réalisations les plus réussies de cette époque en Europe.

,e développement d'une architecture finlandaise considérée comme partie inté-grante de l'architecture occidentale a lieu vers la fin du XIX-ième siècle et e place sous le signe du romantisme national.

Cet événement a lieu en même temps qu'un fort courant d'émancipation se nanifeste sur le terrain culturel et politique. Les bâtiments tels que la Gare le Helsinki d'Eliel Saarinen ou l'église cathédrale de Tampere de Lars Sonck ont révélateurs de leur temps et témoignent en même temps d'un affranchisse-nent de l'académisme qui caractérisera désormais l'architecture finlandaise ontemporaine.

Dès cette époque les architectes finlandais sont en étroit contact avec les nouvements occidentaux de pensée et il n'est guère étonnant dans ces conditions que l'art fonctionnel des années vingt (1920) trouvera des adeptes chaleureux lans ce pays. A cette époque apparaissent les noms de Bryggman, d'Aalto de 'aucher ou de Huttunen en même temps que les formes cubiques dans le paysage des 70 mille lacs.

La guerre a signifié naturellement une interruption dans cette évolution. En même temps pour certains architectes, parmi lesquels il faut nommer en premier lieu Alvar Aalto, elle a signifié une révision des positions du fonc-ionnalisme international, un effort d'adaptation des doctrines modernes aux articularités de la Finlande.

L'architecture moderne d'après guerre se présente ainsi comme un phénomène omplexe avec des tendances et des positions souvent différentes.

Alvar Aalto s'est orienté dans une direction nouvelle en ouvrant la voie our l'adaptation de l'architecture moderne aux conditions particulières du pays. Son langage plastique s'exprime par le bois, la brique, la pierre, nateriaux traditionnels ainsi que le béton, materiaux qu'il manie avec une irtuosité accomplie.

En outre certaines commandes publiques lui ont permis d'affirmer ses talents omme architecte d'ensembles monumentaux.

Eric Bryggman récemment décédé a continué en Finlande la tradition 'Asplund avec une rare finesse et compréhension. Ses églises, habitations émoignent de qualités exceptionnelles. A l'ombre des ,,grands'', s'est peu a eu manifeste — avec une vigueur croissante — toute une nouvelle génération mbue d'idées nouvelles. Cette génération est — sommairement — partagée ntre l'influence directe du mouvement international, représenté par les idées e Le Corbusier ou les architectes americains p. ex. et celle plus directe et nmédiate d'Aalto. Une tendance très nette se dessine également en faveur de architecture japonaise qui tire sa source d'inspiration également de la con-truction en bois.

Quoiqu'on pourrait le croire, l'architecte en Finlande rencontre un grand ombre de difficultés dans son chemin, particulièrement des difficultés d'ordre echniques, économiques et même sociales. En Finlande comme dans bien es pays, l'architecture s'encadre ou doit s'encadrer dans une politique ictée par les nécessités journalières et rares sont les occasions où on puisse éaliser les projets de la façon dont on le souhaiterait. Le mérite de faire u bon travail est d'autant plus appréciable.

labitat et urbanisme

ntroduction

,e développement de l'habitat en Finlande, depuis la fin de la dernière guerre st étroitement parallèle au développement urbain.

Immédiatement après la fin des hostilités il a fallu réloger à peu près 00.000 caréliens. Une grande partie de ceux-ci se sont établis dans les centres rbains et industriels, ce qui a provoqué un accroissement notable de certaines ocalités. Certes la loi agraire édictée à cette époque a permis l'établissement e la majeure partie des réfugiés dans les campagnes mêmes. Cependent le norcellement souvent exagéré de la propriété terrienne a diminué la rentabilité des exploitations agricoles et a créé à son tour une émigration vers les villes.

Ces circonstances auxquelles s'ajoutent l'accroissement constant de la popu-lation, le manque de constructions pendant la guerre, l'état déficient d'une partie des logements, (en 1950, selon une statistique 57 % des logements étaient d'une pièce et cuisine) a créé une très forte demande d'habitations.

Comme dans la plupart des pays qui ont souffert de la guerre, cette demande n'a pu être satisfaite — partiellement — qu'à l'aide de subventions de l'état, consenties aux sociétés publiques ou privées de construction. Un comité central créé pour repartir les crédits fonctionne depuis 1949.

Les crédits sont accordés d'une part à la construction d'habitations dans les villes et d'autre part à celles situées dans les campagnes.

En 1955 pour une production annuelle de 32.000 logements, 18.600 furent réalisés dans les centres urbains. La tendance s'oriente vers un accroissement constant de la proportion de logements construits en ville. Cette distinction a de l'importance si on tient compte du fait qu'à peu près 90 % des logements dans les campagnes sont construits en bois. Dans les villes on peut noter à cet égard un recul constant des habitations en bois — individuelles la plupart du temps — en faveur des habitations collectives à plusieurs étages, construites en maçonnerie. Les dernières statistiques indiquent un taux de 60 % pour ces dernières.

Urbanisme

Il est indéniable que la Finlande se trouve actuellement dans une période d'intense urbanisation. Ce phénomène est à son tour une conséquence de l'industrialisation.

Cette dernière se manifeste avec une particulière intensité dans certaines régions fort propices à l'exploitation industrielle du bois, où l'on assiste à la transformation rapide d'agglomérations rurales en cités industrielles ou de cités de moyenne importance en grands centres industriels (exemples les villes de Lahti ou de Tampere dont la population a respectivement quadruplé ou doublé depuis la guerre. Des ports (dont une partie fut fondée au moyen-âge) se sont également accrûs en importance et en nombre d'habitants et la capitale s'est developpée démesurément.

Les nouveaux quartiers d'habitation se greffent généralement sur les anciens centres urbains dont la rigoureuse trace rectangulaire remonte au début du dernier siècle. Ces centres prévus originalement pour des maisons à 1 ou à 2 étages sont en constante progression. Certains quartiers de Helsinki con-tiennent actuellement dans des blocs de 6—7 étages de 1000 à 1500 habitants à l'hectare!

Ces parties de la ville attendent encore l'assainissement par des règlements réduisant la densité construite, règlements, qui quoique prévus dans des projets, n'ont point été mises en application.

La poussée urbaine qui s'est déclenchée soudainement après la guerre n'a pas permis à la législation d'urbanisme d'évoluer avec la même rapidité. A beaucoup de points de vue elle est en arrière par rapport à celle des autres pays scandinaves et les municipalités ne possèdent pas les moyens de contrainte (expropriation) pour réorganiser les parties insalubres de la cité ou pour acquérir des terrains pour la construction d'habitations. Aussi bien dans beaucoup trop de cas l'architecture doit se greffer sur un lotissement (parcellaire ancien) et des règlements municipaux désuets.

Ces tout derniers temps et grâce à l'effort de certaines sociétés publiques ou semi-publiques de construction a amorcé un mouvement vers la réalisation d'ensembles residentiels, dans les parties périphériques de quelques villes et plus particulièrement à Helsinki. Ces ensembles sont conçus en tenant compte des préceptes de l'urbanisme contemporain et de l'influence de la cité-jardin du type anglo-saxon est très manifeste dans leur conception de base. La densité moyenne (gross density — y compris services publics et circulation) ne dépasse pas 60—70 personnes à l'hectare. Ce chiffre témoigne de la préférence des finlandais pour l'habitat ,,éparpillé'' dans la nature.

D'autre part la plupart des centres importants ont fait élaborer par leurs services des plans d'urbanisme généraux ainsi que des plans de détail pour certaines parties centrales (zones de congestion) de leurs cités. L'éxécution effective de ces plans dont certains sont remarquables (Plan d'urbanisme du centre de Helsinki, Y. Lindegren et Krakstrom, architectes, plan d'Oulu d'Alvar Aalto) dépend de l'adoption d'une législation plus efficace.

L'habitat

Comme dans la plupart des pays nordiques, les types les plus fréquents d'habitat sont l'habitat individuel détaché ou en rangée, l'habitat collectif de 3 à 4 étages sans ascenseur, en ,,lamelles'' ou en maisons-tour, et l'habitat collectif haut, principalement représenté par des maisons-tour de 8 à 10 étages au maximum (sauf cas exceptionnels où l'on a atteint 14 étages).

Encore en 1950 le logement moyen en Finlande était de 2—3 pièces (cuisine comprise) dans les villes, et la densité d'occupation de 1—5 personnes par pièce. On essaye d'améliorer ces taux par la construction de logements plus spacieux contenant un nombre de pièces plus élevées. Ainsi la surface habitable moyenne des nouveaux logements se situe aux environs de 57 m^2.

L'habitat individuel

Il s'agit là évidemment du type préféré d'habitat par une population vivant dans un pays aussi spacieux. Pour les raisons indiquées plus haut la proportion des maisons individuelles est en décroissance — tout au moins dans les grands centres.

Le type traditionnel à cet égard est la maison sur cave avec la cheminée au centre et les pièces disposées autour. Très souvent le toit reçoit une forme appropriée pour abriter sous appentis, des chambres à coucher et un grenier. Tandis que la cave surélevée abrite la traditionnelle sauna (bain finlandais), eventuellement un garage et des locaux divers.

Ce type de maison, souvent compacte et peu élégante se voit un peu partout dans le pays. Le futur propriétaire la construit souvent avec ses propres moyens, aidé par des amis ou quelques professionnels.

Là aussi les débuts d'un changement apparaissent sous la forme de maisons sans cave, permettant un contact plus aisé entre l'habitation et l'extérieur. Le chauffage inséré dans le plancher bien isolé du rez-de-chaussée dispense en même temps de prévoir des pièces à un niveau supérieur.

Les maisons de campagne des citadins forment une classe à part dans l'architecture de l'habitat. Sur les traces d'Alvar Aalto et des idées réalisées dans la villa Mairea, un certain nombre d'architectes ont créé ces derniers temps des demeures largement ouvertes à la nature. L'influence du Japon, la prééminence accordée au bois dans les intérieurs, leur décoration, en font des ensembles remarquables.

L'habitat collectif

Comme on vient de le mentionner, il prend de plus en plus d'importance. Un type intermédiaire entre l'habitat collectif et individuel est représenté par les maisons-terrace (en rangée) à rez-de-chaussée ou à deux étages, ou les maisons individuelles en chaine. Avec ces maisons il est possible d'obtenir une exploitation économique du terrain, tout en gardant intact le principe de la séparation familiale.

Il est possible en outre d'utiliser pour leur construction des panneaux de bois préfabriqués ce qui les rend economiques.

Les immeubles d'habitation de 3—4 étages sur rez-de-chaussée sans ascenseur sont la règle commune. Ces derniers temps apparait de plus en plus fréquemment l'immeuble-tour de 8 à 10 étages — son emploi se justifie par des considérations d'exploitation économique du terrain. La densité obtenue par ces maisons contrebalance utilement l'emploi de maisons individuelles dans les nouvelles unités résidentielles.

L'apparition de la maison-tour dans les ensembles résidentiels aussi bien qu'à l'intérieur des villes centres urbains pose des problèmes délicats. Il s'est avéré que la maison-tour de 8—10 étages est employés souvent sans discrimination et implante au hasard des circonstances et des possibilités. Le cadre souvent magnifique que constitue la nature finlandaise doit être respecté avant tout et les accents verticaux ne doivent intervenir que là où ils mettent en valeur un site exceptionnel (hauteurs, rivage terre-plein etc.......). En ce qui concerne les zones centrales des villes, les règlements ne permettent pas d'habitude de dépasser une hauteur de 24 m (correspondant largeur maxima des rues). Cependant certains plans d'urbanisme semblent accorder une préférence particulière à ces types d'immeubles hauts en les généralisant à l'outrance, dans les zones périphériques.

Les immeubles de 3—4 étages sont le plus souvent construits à l'aide de méthodes traditionnelles, en brique ou en parpaings de béton léger. Les immeubles hauts sont réalisés au moyen du procédé du coulage sur place très répandu dans les pays nordiques (parpaings de béton léger servant de coffrage perdu). Dans un certain nombre de cas de nouvelles méthodes industrialisées de construction ont été mises au point: construction à l'aide d'éléments préfabriqués à l'usine ou l'emploi de coffrages glissants à l'aide d'une presse hydraulique. Cependant si ces méthodes se sont avérées plus rapides, elles ont été souvent bien plus chères que les méthodes traditionnelles. Il faut chercher l'explication de ce fait dans un certain nombre de circonstances propres à la construction d'habitations en Finlande: l'absence de grandes concentrations de capitaux et par voie de conséquence de grands chantiers, les impôts élevés qui frappent l'industrie et par voie de conséquence un chantier industrialisé etc....

Une rationalisation plus effective de la construction dans un proche avenir n'est cependant point exclue. Des projets audacieux ont été mis en avant par des architectes, il faut espérer que l'opinion publique en saisira l'intérêt.

Edifices de la culture

Ecoles

Le besoin pressant d'écoles de tous genres équivaut et dépasse même proportionnellement le besoin de logements. Ceci est dû à la vétusté des anciennes installations, au développement de l'enseignement professionnel et universitaire, tout ceci sous le signe d'un accroissement record de la population en âge de recevoir une éducation. Sur le plan architectural il semble que les prestations les plus marquantes aient été accomplies dans le domaine de l'enseignement technique et universitaire. Les écoles primaires publiques aussi bien que privées (les deux sortes d'enseignement coexistent en Finlande) ont retenu sauf exceptions dans une moindre mesure l'intérêt des architectes de talent.

Des constructions intéressantes ont été réalisées récemment aussi bien dans les villes secondaires que dans les grands centres urbains. Notons à cet égard deux traits caractéristiques: la décentralisation de l'enseignement universitaire, dont témoignent les ensembles universitaires réalisés à Turku et à Jyveskyla et la création d'écoles professionnelles et de lycées dits techniques destinés à fournir des cadres aux industries finlandaises.

Théatres

Dans le domaine du théatre l'effort est moins perceptible, quoique certaines réalisations intéressantes aient été accomplis à une échelle réduite. Une salle de spectacle à toutes fins (théatre cinéma musique), une espèce de centre récréatif a été construite à Turku. Certaines écoles possèdent en outre des salles de fêtes aptes à servir de représentations théatrales ou autres.

Dans le domaine sportif, un des édifices les plus remarquables reste jusqu'à ce jour le stade olympique, oeuvre de feu Lindegren. Le stade couvert qu' Aalto a réalisé dans la cité universitaire d'Otanieni constitue également une prestation remarquable, tant du point de vue de l'organisation de l'espace que de point de vue de la construction.

Edifices publics

Par réaction à l'art académique, l'école fonctionnaliste des années trente a jeté par dessus bord le monumentalisme, même dans le cas des édifices publics, qui pourtant méritent une attention particulière. Nous assistons actuellement à une renaissance de cet art quasiment enterré pour toujours. Il suffit à cet égard de mentionner certaines réalisations à Chandigarh, aux Indes, oeuvre d'un des créateurs du mouvement moderne. A l'autre bout du monde, en Finlande, Alvar Aalto apporte une autre preuve convaincante de la validité de cet art monumental. L'hôtel de ville de Saynatsalo, petite localité industrielle en plein centre du pays, ouvre sans doute un nouveau chapitre dans l'histoire de l'art monumental contemporain. L'immeuble de la Caisse Centrale d'Assurances Vieillesse du même auteur, à Helsinki, continue la même ligne, avec encore plus d'ampleur.

Eglises

Dans ce domaine aussi on peut trouver du neuf. La chapelle de Turku de feu Bryggman ouvre la série des édifices religieux. Un monument étrangement émouvant en plein bois de sapins. Ensuite il existe toute une série d'églises réalisées par des jeunes — sobres et quelquefois dramatiques, sans recours au théatral.

Travail

Ce nom générique embrasse l'usine, les bureaux, les magasins de tout ordre.

Les constructions industrielles ont été parmi les premières à être conçues dans un esprit moderne. L'imprimerie de Turun Sanomat à Turku d'Aalto est un des premières réalisations modernes en Finlande (1928). Du même auteur il faut citer un certain nombre d'usines ainsi que des logements ouvriers — fort bien connus.

Le développement des méthodes industrialisées de construction a donné une certaine impulsion nouvelle dans ce domaine, récemment. A cet égard l'exemple le plus caractéristique est une usine à Hanko, modèle d'une exécution soignée. D'autre part l'électrification a conduit à la réalisation de centrales hydro-électriques intéressants, comme celle de Pyhakoski.

Les zones centrales des grands centres urbains sont de plus en plus affectés aux immeubles de commerce et de bureaux. De vieilles maisons d'habitation sont transformées et sur les emplacements encore libres des buildings s'élèvent. Nous assistons dans ce domaine à bien des tours de force d'architectes pour obtenir — dans le cadre des règlements en vigueur — le plus de m^2 de surface utile. Un type standard d'immeuble avec ossature en béton armé et remplissage en éléments légers — parpaings en béton cellulaire pour les appuis et revêtement en pierre, marbre ou tôle d'aluminium — se généralise de plus en plus.

Dans certains cas l'architecte réussit à surmonter les lois d'airain de l'économie ou le désir de prestige du propriétaire (façade principale imposante, façade postérieure déprimante) pour faire oeuvre intéressante. Il y faut une réunion de plusieurs circonstances favorables. Les exemples présentés dans ces pages témoignent à notre opinion, de ce dernier cas — assez rare, hélas.

Des réalisations intéressantes ont été accomplies dans bien des domaines. Il nous est difficile sinon impossible de citer dans le cadre de cette étude tout ce qui mériterait d'être cité. Contentons-nous d'évoquer les hôpitaux, maisons de santé, sanatoria, de chalets et de clubs, des centres sociaux etc....... Au lieu d'entrer dans le détail, il nous parait préférable d'évoquer brièvement un effort dans un autre domaine, dans lequel les artistes finlandais ont remporté des succès: *l'art industriel* et l'artisanat.

L'art industriel et l'artisanat

L'essor pris par l'artisanat et l'art industriel dans les pays scandinaves est bien connu dans le monde entrier. Nous assistons en l'espèce au développement d'activités qui ont leur racine dans des traditions artisanales locales. Ce qui surprend avant tout les visiteurs venant des pays occidentaux industrialisés où ces traditions sont quasiment éteintes, c'est leur vivacité et leur force et leur diversité. Tandis que dans des pays comme le Danemark ou la Suède ces traditions se teintent d'une influence des „styles'' en Norvège et plus particulièrement en Finlande, c'est un milieu rural qui imprime son influence sur ces activités.

Sans vouloir analyser en détail ce phénomène fort complexe qu'est la génèse de l'artisanat et de l'art industriel finlandais, contentons-nous d'indiquer que les créations dans ce domaine constituent une synthèse entre l'art populaire et des courants esthétiques occidentaux.

Nous retrouvons ainsi dans un grand nombre d'oeuvres un emploi judicieux des matériaux, la mise en valeur de toutes les qualités aptes à toucher nos sens, une plastique contrastant avec le purisme du style international des années trente.

Les caractères que nous avons eu l'occasion de déceler en ce qui concerne l'art industriel et l'artisanat finlandais lors de l'avant-dernière Triennale (1954) continuent à s'affirmer. Il y a cependant un fait sur lequel il est utile d'insister la séparation de plus en plus nette qui s'opère entre l'objet d'art et l'objet utile. Remarquons en même temps que l'objet d'art que ce soit en céramique, en verrerie, en meubles constitue en même temps une expérience dont l'artiste peut tirer profit en vue de l'étude de l'objet à usage courant.

Du point de vue de la création et dans les domaines qui nous préoccupent, deux tendances principales se font jouer dans les divers pays. Les nations fortement industrialisées possédant des marchés étendus permettent la formation de l'*industrial designer*. Dans les pays à marchés limités comme le sont les pays nordiques et plus particulièrement la Finlande, l'artisanat a encore une raison d'être. L'artisan fait du travail à façon tout en dirigeant la mise au point des prototypes en collaboration avec l'industriel.

Un des exemples les plus probants à cet égard est fourni par les usines ARABIA-Värtsilä, qui ont installé des ateliers d'artisans au sein même de leurs usines. D'autres firmes ont suivi l'exemple en s'associant l'aide d'artisans bien connus dans les domaines du textile, de l'éclairage, du meuble. De cette façon nous assistons à la formation de constellations aussi curieuses que variées autour du noyau commercial des entreprises autour de laquelle gravitent — en dispensant leur conseils et leur assistance — autant de comètes, matérialisant l'idée et l'orientation artistiques.

En dehors de ce développement récent il reste bien entendu un certain nombre d'artisans à l'écart du mouvement général. Ceci est surtout manifeste dans le domaine qui reste encore en dehors de l'industrie, le tissage à la main, l'argenterie.

L'art des tapis et tissus connus sous le nom de „ryyji'' d'une tradition antique, est encore à l'heure actuelle pratiquée par un certain nombre d'artisans, qui ont su tirer parti de la technique ancienne pour créer des formes d'expression moderne. D'autre part l'art du tissage à la main dans son ensemble a été renouvelé avec bonheur par des artisans utilisant la laine, matériau local dans des compositions nettement influencées par les courants non-figuratifs. Les oeuvres récentes de Dora Jung sont révélatrices à cet égard.

L'art de l'argentier n'est pas un art ayant des traditions profondes en Finlande. Parmi les pays nordiques c'est le Danemark qui possède un renom d'ailleurs bien mérité à cet égard. Cependant il faut citer à cet égard une exception, dans la personne de Bertel Gardberg. Les créations de cet artiste attirent l'attention par la qualité de la conception aussi bien que de l'exécution, qualités qui font apparaître ses oeuvres comme autant d'outils de précision. Plus récemment encore il a créé des objets en associant deux matériaux, le bois à l'argent, dans des compositions intéressantes.

Nous touchons sur ce point à un problème qui dépasse le point particulier qui nous préoccupe. La raison d'être du matériau organique qu'est le bois de son emploi en association avec le métal, de son emploi dans des cas où à première vue son utilisation peut sembler superflue.

Il n'appartient pas à nous de trancher un débat de cette ampleur. Contentons-nous d'indiquer que l'art industriel, ainsi que l'architecture contemporaine en Finlande, constituent un plaidoyer fervent en faveur d'un art et d'une architecture réellement contemporaines.

Uebersetzung der Artikel von „Forum'' No 1 und 2 (Fortsetzung)

Einleitung

von Aulis Blomstedt, Architekt

Die Aufmerksamkeit, welche „Forum'' der modernen finnischen Architektur zollt, veranlasst mich, zur Einleitung, einige Randbemerkungen über unsre Architektur und über ihr Verhältnis zur niederländischen Baukunst zu machen.

Die historische finnische Architektur kennzeichnet sich durch einen gewissen Asketismus, der auf den zu diesem Artikel gehörenden Fotos zum Ausdruck kommt. Dieser Asketismus erklärt sich aus den früher in unsrem Land herrschenden schwierigen Lebensverhältnissen — hierfür erbringt die Geschichte deutliche Beweise! — und aus seiner geografischen Lage. Man kann sogar von einer gewissen Kargheit bei der Anwendung der Architektur-Sprache sprechen, welche pathetische und blumenreiche Ausdrückungen vermeidet.

Dadurch wird deutlich, warum wir das Streben der Niederlande, in diesem Jahrhundert Architektur und Kunst zu entwickeln, so sehr zu schätzen wissen. Ein Streben, welches auf Verbesserung von Geschmack und architektonischem Ausdruck weist. Die Bewegung der Gruppe von Leiden, die sich rundum die Zeitschrift ,,Stijl'' versammelt hatte, übte, direkt und indirekt, bedeutenden Einfluss auf unsre moderne Architektur aus.

Es ist auffallend, dass 2 Lebenskreise, welche auf geographischem, historischem und demographischem Gebiet so verschieden sind, doch solch innerlichen Kontakt in Denkweise und Architektur-Sprache besassen. Es handelt sich hier nicht um 2 Extreme, die sich berühren. Ich glaube, dass die holländische und die finnische Mentalität in einigen Punkten übereinstimmen: der Kampf gegen das reissende Wasser, der im Kulturbewusstsein eines jeden Niederländers verankert ist und das finnische Aequivalent: der Kampf gegen die unabsehbaren Wälder und das Ringen um Kulturgrund.

Zum Schluss stelle ich fest, dass der Kontakt zwischen der holländischen und finnischen Architektur — wenigstens insofern es uns betrifft — fruchtbar und nützlich war. Die Notwendigkeit uns stark, rein und doch zurückhaltend auszudrücken und es dann so gut wie die ,,Stijl''-Gruppe zu tun, das war die Losung der finnischen Architektur und sie soll es hoffentlich auch künftighin bleiben.

Evolution der finnischen Architektur

von André Schimmerling

Wenn wir auf die Entwicklung der finnischen Architektur zurückblicken, sehen wir, dass sie bis jetzt nur sehr wenig von westlichen Strömungen beeinflusst worden war und dass ihr irgendwelche Stile fremd blieben.

Dies erklärt sich aus der bis zum Ende des 19. Jahrhunderts überwiegend ländlichen Struktur des Landes und infolgedessen aus dem Uebergewicht der ursprünglichen, traditionellen Architektur über die Stadtarchitektur.

Hieraus wiederum folgt, dass für diese Periode der Holzbau charakteristisch wird. In dieser Hinsicht ist die Gleichnis mit der Baukunst der Nachbarländer, besonders der skandinavischen, sehr deutlich. Das typische Wohnhaus dieser Zeit besteht aus kurzen, dicken Baumstämmen, die Wohn- und Schlafzimmer (wenn nicht 1 Raum beiden Zwecken dient!) gruppieren sich rund einen zentralen, gemauerten Kamin. Gegen Ende des Mittelalters und am Anfang der Renaissance beeinflusst die Architektur auf stilvolle Weise die ländliche Kunst, indem sie Konstruktiondetails verfeinerte. Zu gleicher Zeit sehen wir den Einfluss der russischen Architektur auf die ländliche Kunst. Das merkwürdigste Beispiel dafür ist wohl das sogenannte Karelienhaus, mit grossen Verandas, Balkons und holzgeschnitzten Geländern.

Die ländliche Kunst schuf — obwohl sie unsrer Meinung nach nicht ganz erwachsen war — eine Reihe Meisterwerke, die bis zum heutigen Tag erhalten blieben: z.B. die Dorfkirchlein, von denen man noch zahlreiche im Lande finden kann. Manche sind aus Holz und stammen aus dem 17. und 18. Jahrhundert. Sehr interessant ist es, an ihnen die Entwicklung des Zimmerwerks zu beobachten. Andre wiederum stammen aus einem frühern Zeitabschnitt — grösstenteils dem Mittelalter — und sind dann gemauert. Diese Kirchen sind jedem Besucher Finnlands bekannt und werden von ihm bewundert. Sie kennzeichnen sich durch die imposante Bauweise, ihre merkwürdigen Wandbemalungen und ihre oft geschmackvollen Interieurs mit den fein bearbeiteten Arkaden der Gewölbe.

Die ersten Beispiele einer westlich beeinflussten Stadtarchitektur entstehen im 18. Jahrhundert (die alten Niederlassungen, Städte aus Holzhäuser wurden von Bränden verwüstet). So besteht noch eine Reihe von öffentlichen Gebäuden, die an die gleiche Art von Bauwerken in den schwedischen Städten erinnert.

Der Anfang der russischen Besetzung bringt den Glanzpunkt dieses Jahrhunderts, den Bau monumentaler Wohnblöcke in Helsinki in neo-klassizistischem Stil. Diese Gebäude, vom deutschstämmigen Architekten Engel gebaut, gehören zu den meistgelungenen Bauwerken Europas, die in diesem Jahrhundert entstanden — z.B. die Kathedrale der Hauptstadt und die Regierungsgebäude.

Am Ende des 19. Jahrhunderts entwickelt sich die finnische Architektur zu einem wesentlichen Teil der westlichen Architektur. Diese Entwicklung steht im Zeichen der nationalen Romantik.

Zur gleichen Zeit findet auf kulturellem und politischem Gebiet eine starke Entwicklung statt. Gebäude wie der Bahnhof von Helsinki von Eliel Saarinen oder die Kathedrale von Tampere von Lars Sonck offenbaren den Geist ihrer Zeit und zeugen zugleich von der Befreiung vom Akademismus, welche künftighin die moderne finnische Architektur charakterisieren wird. In diesem Jahrhundert haben die finnischen Architekten engen Kontakt mit den westlichen Anschauungen. Darum ist es auch weiterhin nicht erstaunlich, dass die funktionelle Kunst der zwanziger Jahre in diesem Lande begeistert empfangen wurde. Zu diesem Zeitpunkt erscheinen in dem Land der 70.000 Seen, zugleich mit dem Kubismus, die Namen Bryggman, Aalto, Taucher und Huttunen.

Der Krieg unterbrach natürlich diese Entwicklung. Gleichzeitig aber brachte diese Unterbrechung manchen Architekten dazu — an erster Stelle nennen wir Aalto — seine Meinung über den Platz des internationalen Funktionalismus zu ändern: ein Streben, die modernen Theorien an die besondern Umstände in Finnland anzupassen.

Die moderne Nachkriegsarchitektur macht einen komplizierten Eindruck, mit oft unterschiedlichen Absichten und Haltungen.

Alvar Aalto entwickelte sich in einer neuen Richtung und bahnte hiermit einen Weg für die Anpassung der modernen Architektur an die besondern Umstände des Landes. Seine plastische Sprache äussert sich in Holz, in Backstein, in den traditionellen Steinarten geradeso wie in Beton, den er mit geübter Hand bearbeitet. Ausserdem boten ihm einige Aufträge die Gelegenheit sein Talent als Architekt von monumentalen Bauwerken zu beweisen.

Der kürzlich verstorbene Eric Bryggman setzte in Finnland die Tradition von Asplund mit seltsamer Befähigung und Begriff fort. Seine Kirchen und Wohnhäuser zeugen von besondern Fähigkeiten.

Im Schatten der ,,Grossen'' taucht allmählich eine ganz neue Generation, voll neuer Ideen, auf. Diese Generation erfährt, kurz gesagt, einesteils den direkten Einfluss der internationalen Bewegung, die z.B. die Ideen von Le Corbusier oder die amerikanischen Architekten vertritt und andernteils den viel direktern Einfluss von Aalto.

Eine sehr deutliche Tendenz zugunsten der japanischen Architektur, welche gleichfalls ihre Inspiration der Holzkonstruktion entlehnt, macht sich zur Zeit bemerkbar.

Man sollte es nicht glauben, aber der finnische Architekt muss zahlreiche Schwierigkeiten überwinden, ganz besonders Schwierigkeiten technischer, ökonomischer und sozialer Art. In Finnland, wie in vielen andern Ländern, fügt sich der Architekt, oder muss sich fügen, einer Politik, die von den wechselnden Bedürfnissen abhängt. Selten besteht die Möglichkeit so zu bauen, wie man gerne möchte. Schöne Arbeit zu liefern, ist immer viel angenehmer.

Wohnhaus und Städtebau

Einleitung

Seit Kriegsende hält die Entwicklung des Wohnhauses in Finnland gleichen Schritt mit der Entwicklung der Stadt.

Unmittelbar nach dem Einstellen der Feindseligkeiten mussten etwa 400.000 Karelier untergebracht werden. Ein grosser Teil derselben liess sich in Stadtzentren nieder. Dies verursachte eine beträchtliche Ausbreitung einzelner Stellen. Sicherlich, das Ackergesetz aus dieser Zeit ermöglichte dem grössten Teil der Flüchtlinge die Ansiedlung auf dem Land, aber die oft übertriebene Parzellierung der Grundstücke verringerte die Rentabilität der Landbaubetriebe und verursachte dadurch eine Landflucht. Hierdurch, sowie durch die regelmässige Bevölkerungszunahme, den während des Krieges brachliegenden Wohnungsbau, den schlechten Zustand eines Teils der Wohnungen, (laut einer Statistik enthielten 1950 57 % der Wohnhäuser nur ein Zimmer mit Küche) entstand eine grosse Nachfrage nach Wohnhäuser. Genau so wie im grössten Teil der Länder, die im Krieg Zerstörungen erlitten hatten, so konnte man auch hier nur teilweise, mit Hilfe des Reiches, das sich an öffentlichen und privaten Bauvereinen beteiligte und Zuschüsse gewährte, dieser Nachfrage genügen. Seit 1949 ist ein Zentralausschuss zur Verteilung der Kredite tätig. Diese Kredite werden teilweise zum Bau von Stadtwohnungen und teilweise zum Bau von Wohnungen auf dem Land bewilligt. 1955 wurden 32.000 Häuser gebaut, wovon 18.000 in Stadtzentren. Man strebt nach regelmässig grösser werdenden Abmessungen der Stadtwohnung. Diese Unterscheidung ist von Belang, wenn man mit der Tatsache rechnet, dass nahezu 90 % der Häuser auf dem Land aus Holz sind. In den Städten allerdings kann man einen regelmässigen Rückgang der Holzhäuser — meistens Einfamilienhäuser — beobachten. An ihre Stelle tritt dann das mehrgeschossige, mit Backsteinen gebaute Mehrfamilienwohnhaus. Die letzten Statistiken weisen hierfür 60 % an.

Städtebau

Es ist nicht zu leugnen, dass sich Finnland augenblicklich in einer Periode intensiver Verstädterung befindet. Dies wiederum ist eine Folge der Industrialisierung. Sie findet vor allem in denjenigen Teilen des Landes statt, die sich besonders für holzverarbeitende Industrien eignen und wo man die schnelle Umwandlung der Dorfgemeinschaften in Industriestädte fördert. Die mittelgrossen Industriestädte und die grossen Industriezentren (z.B. die Städte Lanti und Tampere, deren Einwohnerzahl sich seit dem Krieg vervierfachte, beziehungsweise verdoppelte!) und die Häfen (ein Teil stammt noch aus dem Mittelalter) wuchsen und wurden bedeutender. Auch die Hauptstadt hat sich sehr entwickelt.

Die neuen Wohnviertel ahmen im allgemeinen den alten Stadtzentren nach, deren streng rechtwinkliges Muster aus dem Anfang des letzten Jahrhunderts stammt. Diese Zentren, ursprünglich für 1—2 geschossige Häuser bestimmt, dehnten sich immer weiter aus. In manchen Vierteln von Helsinki stehen zur Zeit 6—7 geschossige Wohnblöcke mit 1.000—1.500 Bewohner pro Hektar.

Diese Stadtteile warten noch auf eine Sanierung durch Verordnungen, welche die Baudichte vermindern sollen, Verordnungen, die man wohl bei der Planung berücksichtigte, welche aber nicht ausgeführt wurden.

Die Landflucht, die plötzlich nach dem Krieg einsetzte, verhinderte die schnelle Anpassung der Gesetzgebung an die Verstädterung. Sie blieb, verglichen mit andern skandinavischen Ländern, in vielerlei Hinsicht zurück. Eine Stadtverwaltung verfügt nicht über die Machtmittel um ungesunde Stadtteile zu reorganisieren oder Baugelände zu erlangen. Ueberhaupt muss sich der Architekt in zu vielen Fällen an eine altmodische Kavelung in Parzellen und an rückständige Gemeindeverordnungen anpassen.

In neuster Zeit trachtet man, dank dem Streben einiger öffentlicher oder halböffentlicher Bauvereine, grosse Wohnblöcke für zahlreiche Familien in den Aussenvierteln einiger Städte, besonders in Helsinki, zu errichten. Beim Entwerfen dieser Gebäude berücksichtigte man die Normen des heutigen Städtebaus und den Einfluss der englischen Gartenstadt. Die Grundregeln sind sehr deutlich. Eine mittlere Dichte von 60—70 Personen pro Hektar wird nicht überschritten. Diese Zahlen beweisen die Liebe der Finnen für ein Wohnen im Grünen. Andrerseits liessen die meisten bedeutenden Zentren, die allgemeinen städtebaulichen Pläne und die Detailpläne von ihren zuständigen Stellen ausarbeiten. Die tatsächliche Ausführung dieser Pläne — einzelne sind sehr eigenartig, z.B. der Bauplan für das Zentrum von Helsinki von den Architekten J. Lindegren und Krakstrom und der Plan für Aula von Alvar Aalto — wird vom Zustandkommen einer zweckmässigen Gesetzgebung abhängen.

Das Wohnhaus

In der Mehrzahl der nördlichen Länder kommen folgende Wohntypen am meisten vor: freistehende oder in Reihen gebaute Einfamilienhäuser, 3—4 geschossige Mehrfamilienwohnhäuser, ohne Fahrstuhl in ,,lamelles'' oder als Hochhäuser, und Hochbau von höchstens 8—10 Geschossen (in besondern Fällen ausnahmeweise bis zu 14 Geschossen).

1950 enthielt eine Stadtwohnung noch durchschnittlich 2—3 Zimmer (Küche einbegriffen). Die Wohndichte pro Wohnraum betrug 1—5 Personen. Man versuchte diesen Prozentsatz zu verbessern, indem man grössere Häuser mit mehr Wohnräumen baute. Die durchschnittliche Grösse der neuen Wohnungen liegt bei etwa 57 qm.

Das Einfamilienhaus ist der deutlich auserwählte Wohntype eines in einem weiten Land lebenden Volks. Aber aus den schon hier oben erwähnten Gründen werden in den grossen Zentren die Abmessungen der Einfamilienhäuser mehr oder weniger kleiner.

Der traditionelle Typ ist das Haus mit Keller, in der Mitte das Kamin, um das sich die Wohnräumen gruppieren. Das Dach ist oft derartig geformt, dass sich Schlafzimmer und Speicher unter Abdächern befinden. Der erhöhte Keller enthält die Sauna (das finnische Bad), eventuell eine Garage und noch einige Räume.

Dieses Haus ist gedrungen und wenig zierlich und kommt nicht oft vor. Der zukünftige Eigentümer baut es oft mit eigenem Geld, mit Hilfe der Freunde oder einiger Sachverständigen.

Aus diesem Wohntyp entstand das Haus ohne Keller, das eine bequeme Verbindung zur Umgebung ermöglicht. Die Heizung befindet sich in der gut isolierten, hölzern Decke des Erdgeschosses und kann daher auch die höher gelegenen Räume mitheizen.

Die Landhäuser der Städter bilden eine aparte Klasse der Wohnarchitektur. Nach dem Vorbild Alvar Aaltos und nach Ideen, die im Dorf Mairea verwirklicht wurden, haben in letzter Zeit einige Architekten Wohnungen mit weitem Blick auf die Natur gebaut. Der Einfluss Japans, die belangreiche Stelle, die man dem Holz im Interieur beimisst, und dessen Ausschmückung bilden eine Besehenswürdigkeit.

Das Mehrfamilienhaus wird immer wichtiger. Zwischenformen, zwischen Mehrfamilienhaus und Einfamilienhaus, sind die Terrassenhäuser, ebenerdig in einer Reihe oder zweigeschossig oder die aneinander gebauten Einfamilienhäuser. Mit diesen Häusern kann eine ökonomische Ausnützung des Baugrundes erreicht werden und doch können die einzeln Familien getrennt wohnen. Ueberdies ist es möglich, beim Bau dieser Häuser aus Holz vorfabrizierte Wände zu benützen, wodurch das Bauen ökonomischer wird.

In der Regel sind es 3—4 geschossige Häuser, ohne Erdgeschoss und Lift. In letzter Zeit entstehen des öftern 8—10 geschossige Hochhäuser, deren Bau durch eine ökonomische Ausnützung des Baugrundes rechtfertigt wird. Die hierdurch entstandene Dichtheid wird in den neuen Vierteln durch den Bau von Einfamilienhäusern wiederum ausgeglichen. Durch das Auftauchen des Hochhauses zwischen den Wohnblöcken der Aussenviertel und des Stadtinnern entstanden heikele Probleme. Es zeigte sich, dass man das 8—10 geschossige Hochhaus oft ohne Unterschied und ohne näher auf Verhältnisse und Möglichkeiten einzugehen, einfach irgendwo hinstellte.

Die oftmals schöne Umrahmung durch die finnische Natur muss vor allem respektiert werden. Vertikale Akzente dürfen nur dann dazwischenkommen, wenn besondere Stellen betont werden müssen (Höhen, Strand, Erhebungen). In den Stadtzentren besteht die Vorschrift, dass die Bauhöhe höchstens 24 m betragen darf (übereinstimmend mit der höchst zulässigen Strassenbreite). Manche städtebauliche Pläne scheinen jedoch eine besondere Vorliebe für diesen Typ Hochbau zu hegen und sie übertreiben dies bis zum äussersten in den Aussenvierteln der Stadt.

3—4-geschossige Häuser kommen am meisten vor; sie wurden nach traditionellen Methoden aus Backstein oder Strecksteinen aus Leichtbeton gebaut. Die hohen Teile werden mittels eines Giessprozesses an abgelegenen Stellen im Norden des Landes gebaut (Strecksteine aus Leichtbeton bilden dann eine blinde Zwischenwand). In einer bestimmten Anzahl Fälle sind die neuen industrialisierten Baumethoden eingestellt auf Konstruktion mittels in der Fabrik vorfabrizierter Teile oder auf die Anwendung von Strecksteinen, die von einer hydraulischen Presse hergestellt werden. Es zeigte sich, dass all diese Methoden nicht nur schneller sondern auch oft teurer als die traditionellen Baumethoden waren. Die Erklärung hierfür liegt bei den Verhältnissen, die beim Wohnungbau in Finnland eine Rolle spielen: keine grossen Anhäufungen bedeutender Städte und folglich von grossen Arbeitsplätzen, die hohen Steuern, welche die Industrie trafen und folglich ein industrializierter Arbeitsplatz u.s.w.

Eine zukünftige, zielbewusstere Rationalisierung des Bauens ist jedoch nicht vollständig ausgeschlossen. Die Architekten bereiten kühne Pläne vor, hoffentlich werden diese vom Publikum mit Interesse empfangen.

Schulen

Der dringende Bedarf an allerlei Schulen ist genau so gross wie der Bedarf an Wohnhäusern, ja, er übertrifft ihn sogar verhältnismässig. Schuld daran sind das Alter der bestehenden Einstellungen und die Entwicklung des Fachunterrichts und des Universitätsunterrichts. Dies alles wiederum ist eine Folge der aussergewöhnlich schnellen Zunahme der schulpflichtigen Bevölkerung.

Vom Gesichtspunkt des Architekten aus, scheinen auf dem Gebiet des technischen und universitären Unterrichts die interessantesten Leistungen erreicht zu sein.

Den Volksschulen, öffentlichen sowie konfessionellen (beide Arten bestehen in Finnland nebeneinander) fiel in geringerem Mass (abgesehen von Ausnahmen) die Aufmerksamkeit talentierter Architekte zuteil.

Kürzlich wurden interessante Bauten in den Zentren mittelgrosser Städte fertiggestellt. In dieser Beziehung ist es interessant um auf zwei charakteristische Züge hinzudeuten: die Dezentralisierung des Universitätsunterrichtes, von der die Universitätsgebäude in Turku und Jyveskyla zeugen und das Entstehen von Fachschulen und Kunstgewerbeschulen, deren Schüler zu Entwerfer für die finnische Industrie ausgebildet werden.

Theater

Auf dem Gebiet des Theaterbaus ist eine Anstrengung weniger zu bemerken, obwohl in beschränktem Umfang einige reizvolle Werke entstanden. In Turku wurde ein Theatersaal — auch als Film- und Konzertsaal zu verwenden — eine Art Erholungszentrum, erbaut. Ausserdem enthalten einige Schulen Festsäle, in denen Theater gespielt werden kann und wo auch andere Aufführungen stattfinden können.

Das olympische Stadion des verstorbenen Architekten Lindegren blieb bis auf heute das merkwürdigste Bauwerk auf Sportgebiet. Das überdeckte Stadion der Universitätsstadt Otaniemi von Architekt Aalto stellt, was räumliche Verteilung und Konstruktion betrifft, eine sehenswerte Leistung dar.

Oeffentliche Gebäude

Als Reaktion auf den Akademismus wandte sich die funktionelle Schule der Dreissigerjahre vom Monumentalismus ab. Sie tat dies sogar bei den öffentlichen Gebäuden, die vor allem besondere Aufmerksamkeit verdienen. Augenblicklich erleben wir eine Renaissance dieser Kunst, die beinahe für immer begraben war.

In dieser Hinsicht genügt es, einige Bauwerke zu Chandigarh in Indien zu erwähnen, welche das Werk eines der Gründer dieser modernen Bewegung sind.

An der andern Seite der Welt, in Finnland, erbringt Alvar Aalto einen andern überzeugenden Beweis von der Existenzmöglichkeit der monumentalen Kunst. Mit dem Rathaus in Saynatsalo fängt zweifellos ein neues Kapitel der Geschichte der modernen monumentalen Kunst an. Das Gebäude der Hauptkasse für Alterversicherungen in Helsinki ist von demselben Entwerfer und zeigt dieselbe Monumentalität, aber dann noch überflüssiger.

Kirchen

Auch auf diesem Gebiet gibt es viel Neues. Die Kapelle in Turku vom verstorbenen Architekten Bryggman eröffnet die Reihe der religiösen Gebäude. Dies vollständig aus Tannenholz bestehende Gebäude ist sehr eindrucksvoll.

Ausserdem wurden von jungen Architekten eine Anzahl von Kirchen gebaut, die einen schlichten, manchmal angreifenden, aber nie einen theatralen Eindruck machen.

Arbeitsgebäude

Dieser Name umschliesst Fabriken, Büros und allerlei Geschäfte. Die Industriegebäude gehören zu den ersten, die in modernem Stil erbaut worden sind. Die Druckerei von Turun Sanomat in Turku, von Aalto, ist eines der ersten modernen Bauwerke von Finnland (1928). Einige Fabriken und Arbeiterwohnungen von demselben Architekten sind sehr bekannt.

Durch die Entwicklung der industriellen Baumethoden wurden kürzlich auf diesem Gebiet wiederum neue Anregungen empfangen. Ein charakteristisches Beispiel hierfür ist eine Fabrik in Hanko in einer vorbildlich versorgten Ausführung.

Durch die Elektrifizierung entstanden z.B. in Pyhakoski interessante elektrische Wasserkraftwerke.

In den Zentren der grossen Städte zeigt sich immer mehr die Vorliebe für Handelsgebäude und Büros. Alte Wohnhäuser werden umgebaut und auf noch freiem Baugelände entstehen hohe Gebäude. Auf diesem Gebiet sehen wir Kraftstücke von Architekten, die, um innerhalb dem Rahmen der Vorschriften und Möglichkeiten zu bleiben, das Letzte aus einem qm herausholen. Ein Standartgebäude mit einem Skelett aus Eisenbeton, — mit leichten Teilen gefüllt — mit langen Platten aus Zellenbeton für die Stützteile und einer Bemäntelung von Steinen, Marmor oder Aluminiumtafeln, wird immer gebräuchlicher. Nur in einzeln Fällen erzielt der Architekt einen Sieg über die drückenden ökonomischen Gesetzte oder über die unmöglichen Wünsche der Eigentümer, (imposante Fassade, niedrige Rückseite!) um eine interessante Arbeit zu liefern. Das Zusammentreffen einiger günstigen Umstände ist nötig. Die Beispiele auf diesen Seiten zeugen, unsrer Meinung nach, von letzterem. Leider kommt dies nur ziemlich selten vor. Auf verschiedenen Gebieten entstanden interessante Bauwerke. Es ist schwierig, ja eigentlich unmöglich um in diesem Artikel alles Wertvolle zu erwähnen. Es genüge nur, an die Krankenhäuser, Anstalten, Sanatorien, Villen und Klubgebäude zu erinnern.

Anstatt auf Einzelheiten einzugehen scheint es uns besser zu sein, kurz an ein Streben auf anderm Gebiet zu erinnern, ein Gebiet auf dem der finnische Künstler Erfolg hatte: industrielle Kunst und angewandte Kunst.

Die industrielle Kunst und der Künstler

Der Aufschwung, den die industrielle Kunst in den skandinavischen Ländern nahm, ist in der ganzen Welt bekannt. Wir sehen auf diesem Gebiet eine immer grösser werdende Aktivität, die sich auf örtliche Künstlertraditionen stützt. Das ist es gerade, was dem Besucher aus den westlichen Industrieländern am meisten auffällt, da dort Traditionen beinahe verschwunden sind. Und gerade sie sind es, die den Kunstwerken Kraft, Feuer und Mannigfaltigkeit verleihen.

Während in Dänemark und Schweden diese Traditionen von Stilen beeinflusst werden, ist es in Norwegen und noch mehr in Finnland das Ländliche, das diesen Aktivitäten seinem Stempel aufdrückt. Anstatt die komplizierte Angelegenheit der Herkunft des Handwerks und das Entstehen der industriellen Kunst zu analysieren, können wir besser nur darauf hinweisen, dass die Schöpfungen auf diesem Gebiet zu einer Verbindung von der Volkskunst mit den westlichen ästhetischen Ströhmungen beitragen.

So sehen wir bei zahlreichen Werken eine sachverständige Anwendung der Materialien. Eine Anwendung aller Eigenschaften, die uns gefallen und eine Plastik, welche den Purismus des internationalen Stils der Dreissigerjahre bekämpft.

Die Produkte der industriellen Kunst und des finnischen Künstlers bestätigten uns dies auf der vorletzten Triennale (1954).

Folgendes verdient unsre Aufmerksamkeit: die immer schärfer werdende Trennung von Kunstgegenstand und Gebrauchsgegenstand.

Der Kunstgegenstand, ob er nun von Glas oder von Keramik ist oder ein Möbel, schenkt dem Künstler Erfahrung, von der er bei der industriellen Formgebung profitieren kann.

Auf schöpferischem Gebiet und auf dem Gebiet mit dem wir uns beschäftigen, machen sich in verschiedenen Ländern zwei wichtige Symptome bemerkbar. Die stark industrialisierten Länder besitzen grosse Märkte, die dem industriellen Entwerfer Arbeit verschaffen. Aber in den Ländern mit einem beschränkten Absatzgebiet, wie z.B. in den nördlichen Ländern und dann besonders in Finnland, hat der Handwerker noch eine Existenzberechtigung. Das Werk der Künstler ist, in Zusammenarbeit mit dem Fabrikant, ganz auf originelle Entwürfe eingestellt.

Das überzeugendste Beispiel hierfür sind wohl die ARABIA-Värtsilä Fabriken, die in der Fabrik für die Künstler Werkstätten eingerichtet haben. Andre Fabriken folgten diesem Beispiel und sicherten sich auf diese Art und Weise die Mitarbeit bekannter Künstler auf Textil-, Beleuchtungs- und Möbelgebiet. Eine gewisse Anzahl von Handwerksleuten nimmt nicht an dieser neuen Entwicklung teil. Dies zeigt sich vor allem auf denjenigen Gebieten, die noch nicht von der Industrie in Anspruch genommen worden sind: bei der Handwebekunst und der Silberschmiedekunst.

Die Webekunst, unter dem Namen ,,ryyji'' bekannt, ist von altem Ursprung und wird heutzutage noch von einer Anzahl von Künstlern angewendet, die mit Hilfe der alten Technik moderne Ausdrucksformen herstellen.

Andrerseits erfährt die gesamte Handwebekunst eine glückliche Erneuerung durch Handwerksleute, die die alten Materialien zu Kompositionen verwenden, welche deutlich von non-figurativen Strömungen beeinflusst sind. Ein Beispiel hierfür sind die letzten Arbeiten von Dora Jung.

Die Silberschmiedekunst in Finnland kann nicht auf derartige Ueberlieferungen zurückgreifen. Von den nördlichen Ländern hat Dänemark in dieser Hinsicht einen bessern Namen. Bertel Gardberg ist allerdings eine Ausnahme. Die Arbeiten dieses Künstlers fesseln vor allem die Aufmerksamkeit durch die ausgezeichnete Findungsgabe und die Ausführung. Qualitäten, wodurch sein Werk Präzisionsarbeiten ähnelt.

Kürzlich stellte er Gegenstände her, indem er Holz und Silber zu einer interessanten Ganzheit zusammenfügte.

Wir kommen jetzt zu einem Problem, dass nicht zu dem eigentlichen Stoff gehört, mit dem wir uns beschäftigen. Es handelt sich um die Bedeutung des organischen Materials: das Holz und seine Verwendung zusammen mit Metall, sowie Holzverwendung in Fällen, in denen dies auf den ersten Blick unnötig zu sein scheint. Wir wollen hiermit keine ausführliche Debatte eröffnen. Wir begnügen uns mit dem Hinweis, dass in Finnland die industrielle Kunst und die moderne Architektur an einem leidenschaftlichen Plädoyer für die wirkliche moderne Kunst und Architektur teilnehmen.

Pilkington's "Glass Cladding" voor moderne gebouwen

„Glass Cladding" combineert een grote reeks van decoratieve mogelijkheden met belangrijke practische eigenschappen en vervult daarom in de moderne architectuur een onmisbare functie. Pilkington Brothers Limited vervaardigen voor dit doel MUROGLASS dat aan de meest uiteenlopende eisen van architecten en ontwerpers voldoet. MUROGLASS is brute glas waarvan de gladde zijde tijdens het fabricage proces met een kleurlaag wordt versmolten. Het is leverbaar in de dikte van 1/4" (6·7 mms) en in negen fraaie kleuren:

Flame - Daffodil - Spring Green - Turquoise - Cobalt Blue - Grey - Glacier White - Lime - Light Stone.

Over MUROGLASS en alle andere glassoorten van Pilkington worden volledige inlichtingen verstrekt door onze agenten:
George van Vorstenberg Glasagentuur C.V. Spuistraat 102–106 Amsterdam Tel. 40888

Multi-storey flats at Golden Lane for the London County Council

ARCHITECTS: MESSRS. CHAMBERLIN, POWELL & BON

PILKINGTON BROTHERS LIMITED

Manufacturers of all types of structural glass
ST. HELENS, LANCASHIRE, ENGLAND.

muren waterdicht met NELISON

NPO

Nelison maakt 3 soorten waterwerende buitenmuurverven die stenen muren en gewapend beton beschermen tegen indringend hemelwater. Welk nut en welk voordeel heeft de toepassing van Nelison?

BIJ NIEUWBOUW

1. Bedrijfsgebouwen met vochtgevoelige inhoud zoals graansilo's, papieropslagplaatsen etc. worden beschermd tegen indringend hemelwater. Dat voorkomt veel schade.
2. Bij gewapend beton wordt het ijzer tegen roesten en daardoor de deklaag tegen stukvriezen gevrijwaard.
3. Huizen, kantoren, scholen, kerken, ziekenhuizen etc. met een of meer buitenmuren hebben geen last van doorslaande muren door hemelwater. Muurbedekking, schilderijen en meubilair hebben hiervan dus niet te lijden.

BIJ VERBOUWINGEN

1. Als oud en nieuw metselwerk ook uiterlijk tot één homogeen geheel moeten worden gemaakt is Nelison 2 de aangewezen buitenmuurverf, ook al omdat losspringen van de verf van ongelijke ondergronden uitgesloten is.
2. Zeer poreuze oude muren die steeds meer in verval zouden raken door inwerking van hemelwater kunnen van totale bouwvalligheid worden gered met Nelison 1, want Nelison 1 maakt deze muren volkomen waterdicht.

Reeds vele uitgevoerde werken leveren het onomstotelijke bewijs, dat Nelison werkelijk afdoende en blijvende bescherming en verfraaiing geeft.

NELISON 1 een verf op cementbasis voor zéér zwakke poreuze stenen muren. Leverbaar in 12 pasteltinten.

NELISON 2 een verf op cementbasis voor poreuze stenen muren en speciaal voor betonwerk (bescherming van de bewapening). Eveneens in 12 pasteltinten.

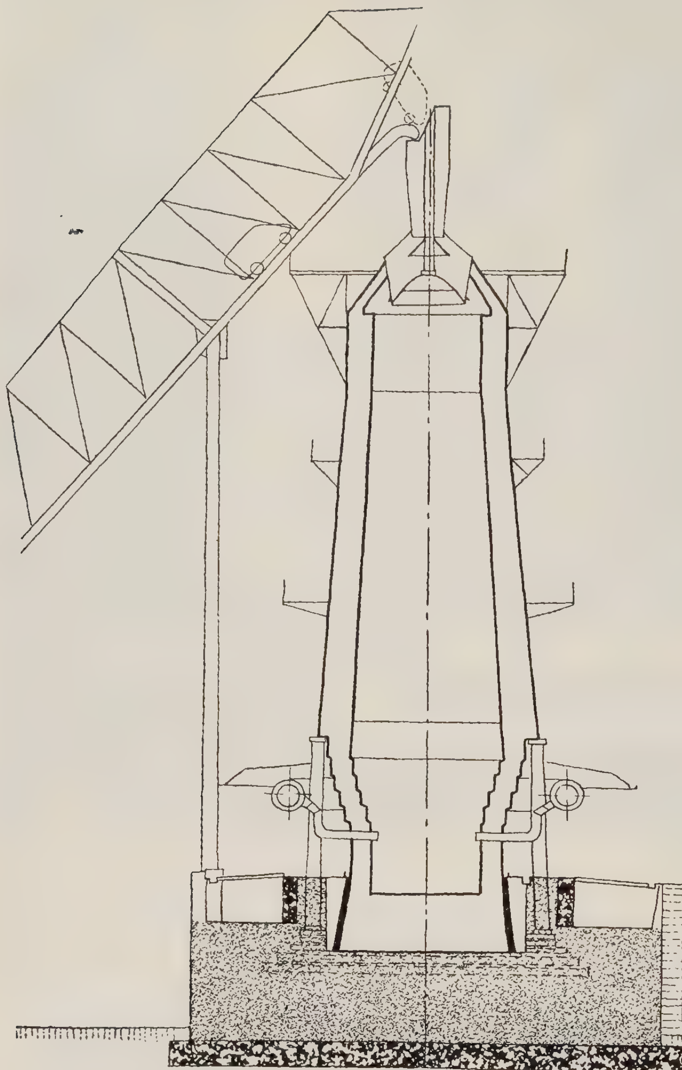
NELISON 4 een vloeibaar silicone-preparaat maakt stenen muren en gewapend beton waterafstotend. Nelison 4 is kleurloos en uitsluitend geschikt voor schoon metselwerk en beton dat in het zicht komt en niet van kleur mag veranderen.

N E L I S O N

VENRAY – HOLLAND – TEL. 04780-290

Gaarne zenden wij u op aanvrage onze brochure „Nelison Muurverven", waarin zeer uitvoerig alle bijzonderheden, wijzen van toepassing etc. zijn omschreven.

cemij-cement

gelooft U dat men deze hoogoven

een reus van ƒ 40.000.000

op lemen voeten zou zetten?

Nee, natuurlijk niet! Het beste is maar net goed genoeg voor zijn fundering: **cemij-cement**

De beproevingen van het beton van een hoogoven-fundering zijn namelijk verschrikkelijk: enorme drukken, angstwekkende bodemzettingen, zeer hoge, wisselende temperaturen, plotselinge afkoelingen, agressieve invloeden van zeewater enz. enz.

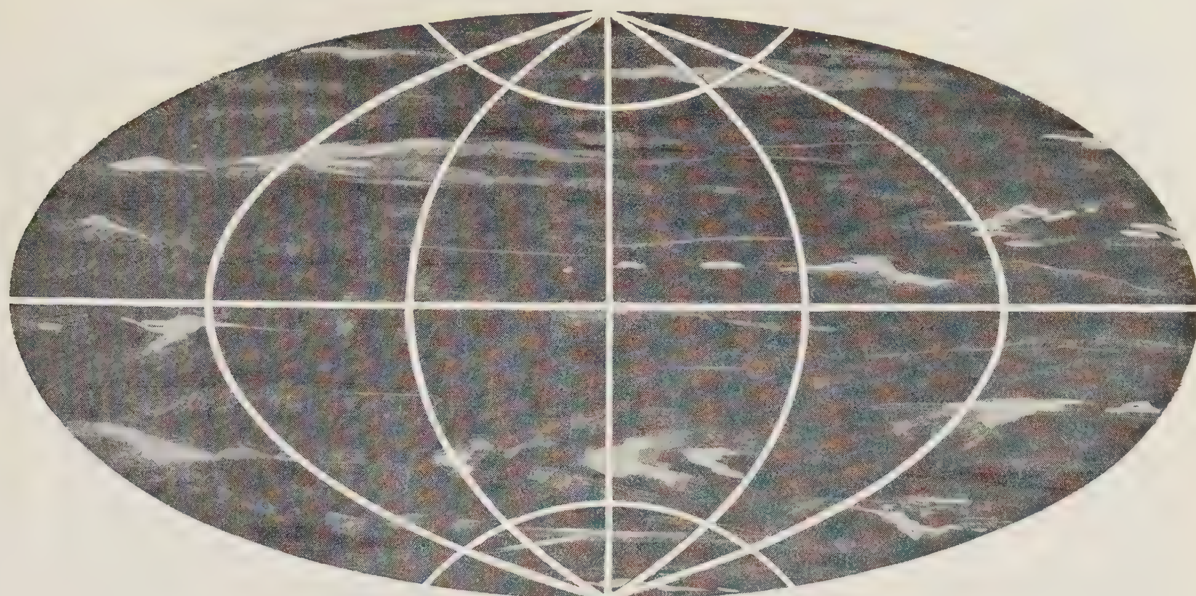
Wij kunnen met grote voldoening zeggen dat de betonfundering van onze Nederlandse hoogovens gemaakt is met.

CEMIJ -cement: goed voor het grootste miljoenenwerk - goed voor het kleinste huis

verkoopassociatie enci-cemij n.v. amsterdam

marleyflex

de vloerbedekking die de wereld veroverde.

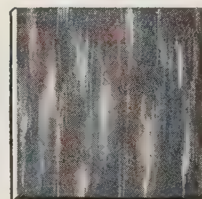
In 68 landen over de gehele wereld
wordt Marleyflex de sublieme vinyl-asbest tegel,
de vloerbedekking bij uitstek, gebruikt.

In al deze 68 landen staat een Marleyflex fabriek of is een agentschap gevestigd.

In tienduizenden huizen, kerken, scholen, theaters, kantoren en
andere gebouwen over de gehele wereld verspreid treft
u Marleyflex vloeren aan.

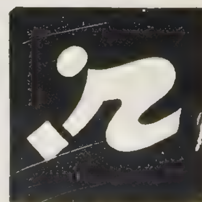
Ook in Nederland zijn reeds millioenen
vierkante meters Marleyflex
tot volle tevredenheid in gebruik.

Vakmanschap, ervaring en 100°/₀ service
gaven Marleyflex haar wereldfaam

marleyflex vinyl-asbest tegels

hoge kwaliteit
duurzaam
prachtige kleuren
niet duur
gemakkelijk onderhoud

The Marley Group serves the world

MARLEYTILE M N *NEDERLAND*

KEY & KRAMER, MAASSLUIS – DE LINT, DEN HAAG – NIERSTRASZ, AMSTERDAM

Het spel van licht en lijnen

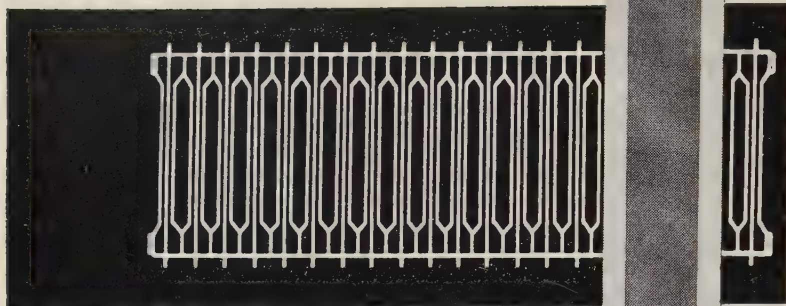
De wand in het interieur die functie te doen vervullen, die de moderne vormgeving eist, is vaak een boeiende opgave. De jaargang 1958 van de speciale R&D-collectie voor architecten kan daarbij een waardevolle steun zijn. Het is een specifiek eigentijdse collectie, waarin de theorieën van ruimtebeweging en kleurenleer op vaak verrassende wijze in praktijk zijn gebracht. Het zal U zeker van pas komen deze jaargang 1958 bij de hand te hebben; hij wordt U op Uw verzoek graag toegestuurd.

Rath & Doodeheefver stelt het publiek thans in de gelegenheid een fraai, instructief boekwerkje „Welk behang past bij U en Uw omgeving?" aan te vragen. Opdat U georiënteerd bent omtrent de informatie die op deze wijze in ruime kring wordt verspreid, zal het ons een genoegen zijn U een exemplaar van dit boekje toe te zenden. U wordt verzocht hiertoe even Uw naam, adres en beroep per briefkaart op te geven aan RATH & DOODEHEEFVER, afd. F , Prinsengracht 730-736, Amsterdam.

Rath & Doodeheefver ontwerpers en fabrikanten van behangselpapier

- behangsels

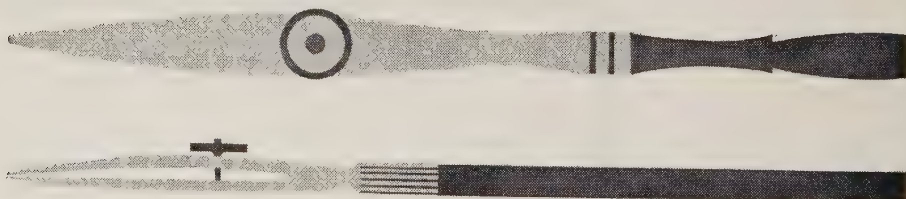
ERRES LINIA lijn radiatoren

Technische perfectie

Liniaalstrak lijnenspel

„Verwarmend" in elk interieur

ERRES LINIA lijn radiatoren

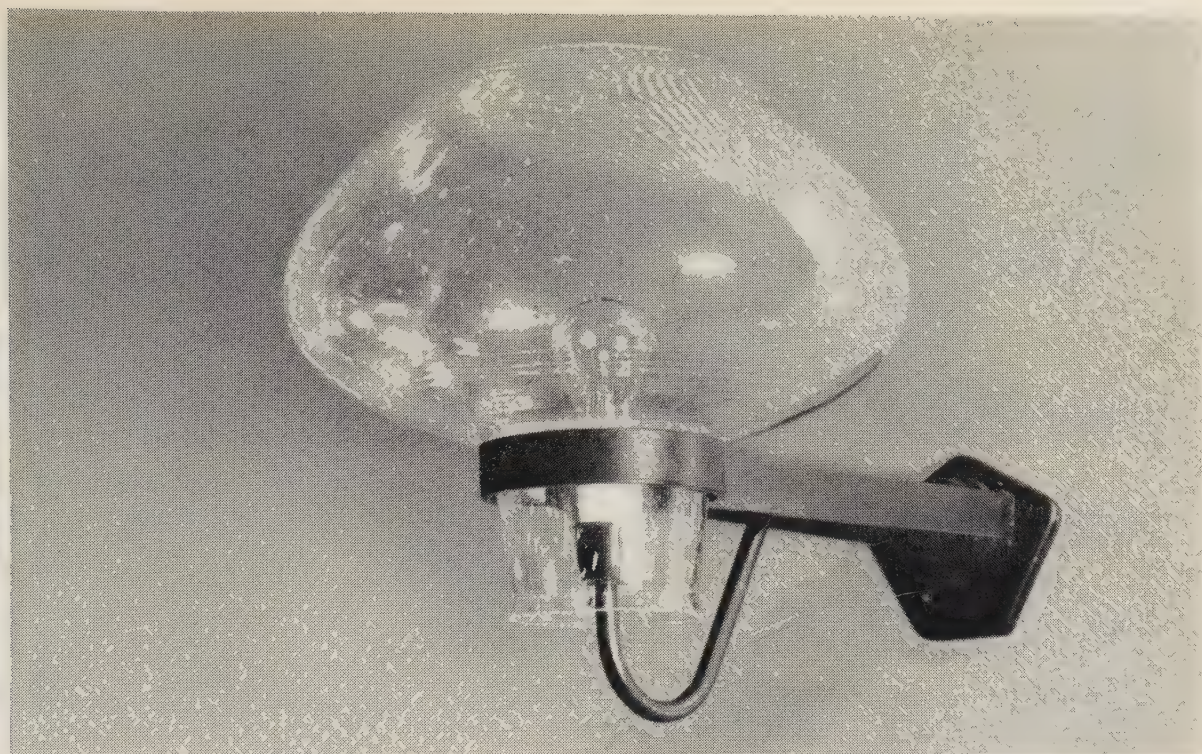
Fabrikaat De Vries Robbé & Co. N.V., Gorinchem

R.S. Stokvis & Zonen N.V.

Afdeling Buizen, Fittings en Centrale Verwarming

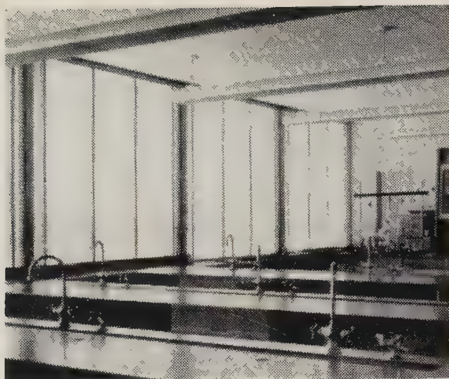

80406

FLINTKOTE

SHELL

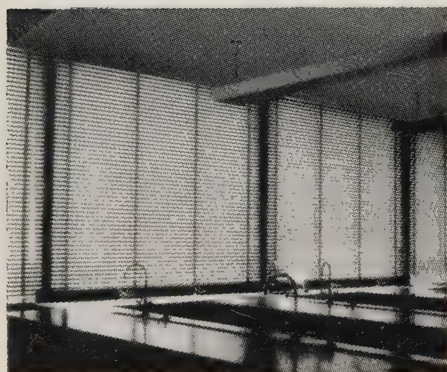
1

nacht overdag

LUXAFLEX Verduisteringsjaloezieën kunnen schoollokalen en zalen voor de ideale vertoning van films, lichtbeelden en T.V. totaal verduisteren. Luxaflex Verduisteringsjaloezieën zijn economischer omdat ze dubbel dienst doen: de mogelijkheden van zonwering èn van totale verduistering zijn in één aantrekkelijke raambekleding gecombineerd.

dank zij één rukje aan het koord!

2

* Eén rukje aan het koord is voldoende om elke gewenste nuance van vol daglicht tot absolute duisternis te verkrijgen.
* De verduistering is zódanig, dat een geprojecteerd beeld scherp en zonder kleurverlies wordt weergegeven.
* Zelfs in geheel gesloten toestand maakt de jaloezie voldoende ventilatie mogelijk.
* De akoestische eigenschappen van de Luxaflex Verduisteringsjaloezieën zijn beter dan die van elk ander bestaand systeem. Sprekers kunnen zich zonder inspanning door het gehele vertrek verstaanbaar maken.
* De jaloezie dient ook als doelmatige zonwering en verdeelt het daglicht op de juiste wijze, wanneer verduistering niet noodzakelijk is.

Op verzoek zullen wij U gaarne alle verdere gewenste gegevens verstrekken.

Schrijf of bel: Luxaflex - Postbus 504 - Rotterdam - tel. 77735

3

Overtuig U ervan, dat op de jaloezieën die U specificeert het LUXAFLEX handelsmerk is aangebracht. Dit is Uw garantie voor de kwaliteit van het materiaal en het perfect functioneren van de jaloezie.

ıandblad, opgericht door het Genootschap ,,Architectura Amicitia" in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij t Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche chitecten B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

dactie Secretariaat: Herengracht 406, A'dam-C., Tel. 36186

itgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406 msterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunst

2
1958

ertiende jaargang No 2 februari 1958

hhoud van dit nummer:

ypografische vormgeving: G. Boon, Architect

e foto's zijn van:

inlandia Kuva Oy: 61 onder
inlands Arkitekturmuseum: 60 boven
inlands Nationalmuseum: 61 boven, 62 onder
Havas: 36, 37 onder, 44 onder, 45, 46 onder, 47 t/m 51, 52 onder, 53 boven, 56, 57, 65
Richard Lindh: 64 boven, 65 onder
Dunamo: 60 onder, 62 boven
Ovaskainen: 52 boven
ıarne Pietinen Oy: omslag, 38, 39, 46 boven, 59, 63 onder, 64 onder, 65 boven
Roos: 37 boven
Suomen Käsityön Ystävät: 63 boven
Vahlström: 44 boven
Valukuva Oy: 40, 41 onder, 42, 54

,FORUM" verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementprijs ƒ 24.— per jaar

ranco per post bij vooruitbetaling te voldoen

Voor België Frs. 400.—

Prijs van dit nummer ƒ 2.50/B.frs. 40.—

2

lympisch Stadion te Helsinki

rch. Yrjö Lindegren

Aanzicht met de houten opbouw voor de later aan-brachte uitbreiding van het aantal zitplaatsen

Detail van het betonnen gestel vóór de uitbreiding

Ingang voor de athleten

Paviljoen van een watersportvereni-ing bij Helsinki

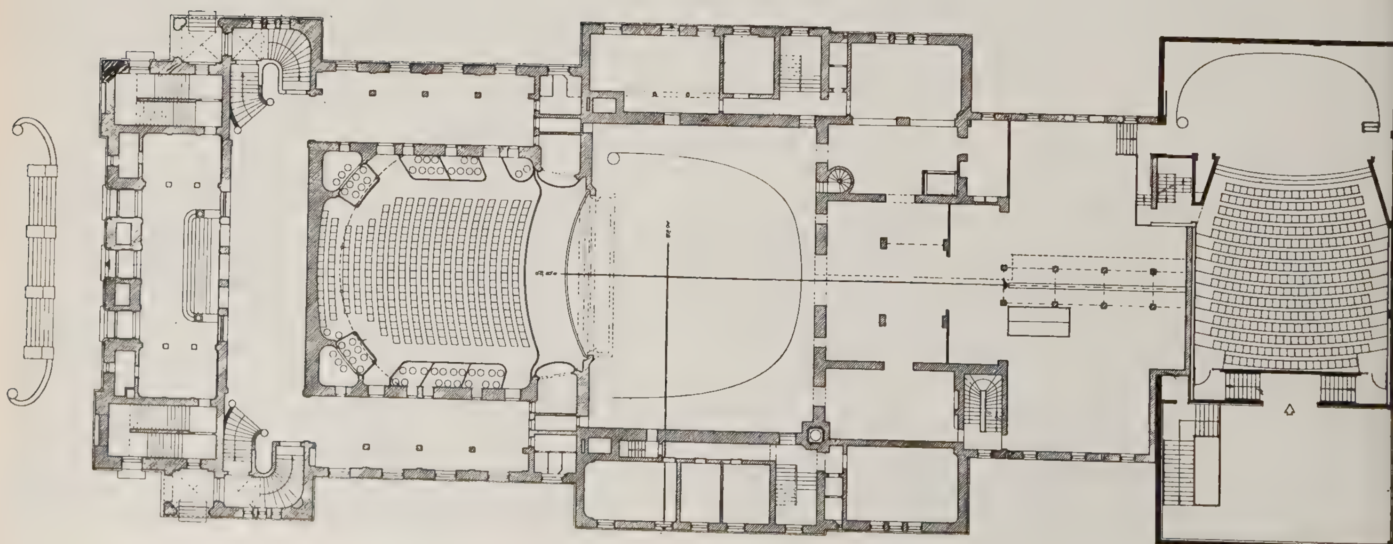
rch. Olle Poyry

3

4

1

2

ationaal Theater te Helsinki

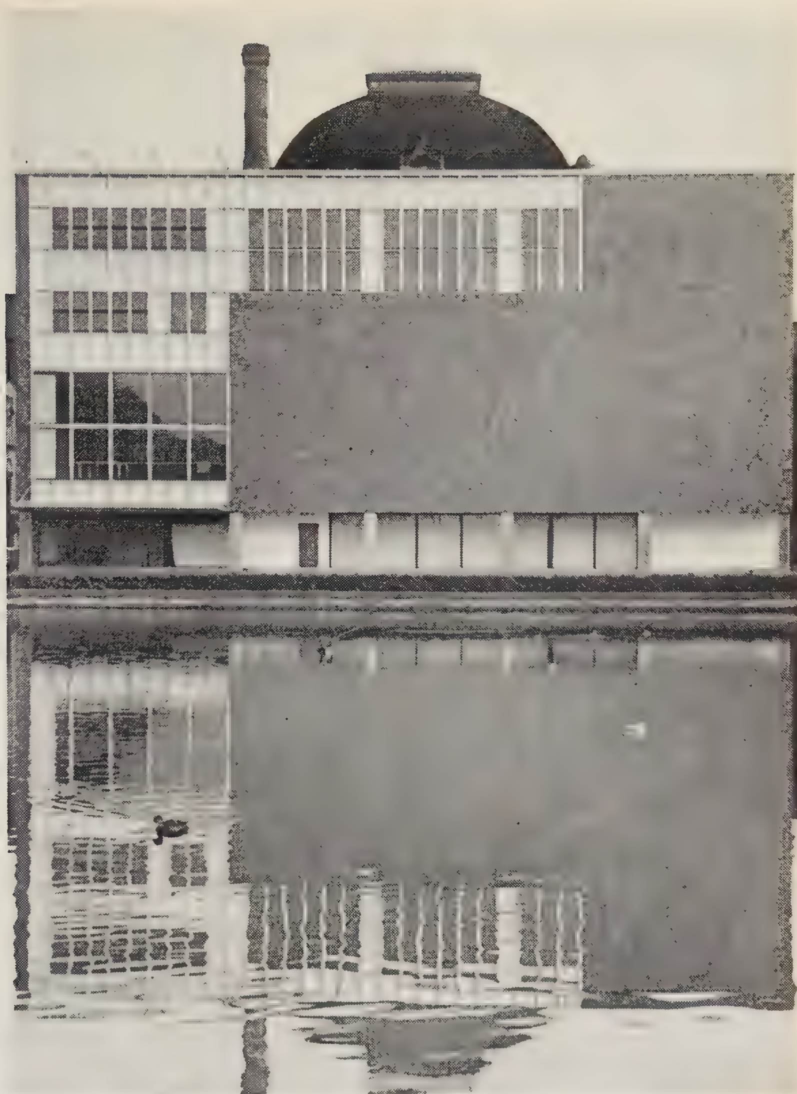
rchn. H. en K. Siren

Theaterzaal

Plattegrond

Exterieur van het kleine toneel; bekleding in tegels. et gaat hier om een uitbreiding, met 400 plaatsen, n het oude theater

Details van de vestibule

3

Theater

Op het gebied van het theater is de inspanning minder merkbaar, hoew enige aantrekkelijke werken op beperkte schaal zijn gebouwd. Een schouv burgzaal voor allerlei doeleinden (theater, film, concertzaal), een soo recreatiecentrum, werd in Turku gebouwd. Enige scholen bezitten bovendie feestzalen, geschikt om toneel- of andere voorstellingen te geven.

Op sportgebied blijft tot op heden het olympisch stadion, een scheppir van wijlen Lindegren, het meest merkwaardige bouwwerk. Het overdek stadion, dat Aalto in de universiteitsstad Otaniemi heeft gebouwd, vormt oc een bezienswaardige prestatie, zowel uit het oogpunt van de ruimteverdelir als uit het oogpunt van constructie.

Openbare gebouwen

Als reactie op het academisme, heeft de functionele school van de jar dertig het monumentalisme overboord gezet, zelfs in het geval van de ope bare gebouwen, die vooral bijzondere aandacht verdienen. Wij maken op h ogenblik een renaissance mee van deze kunst, die bijna voor altijd b graven was.

Het is in dit opzicht voldoende enige bouwwerken te Chandigarh in Ind te noemen, het werk van één van de scheppers van de moderne bewegir

Aan de andere kant van de wereld, in Finland, levert Alvar Aalto een and overtuigend bewijs van de bestaansmogelijkheid van de monumentale kun Het stadhuis vau Saynatsalo, een kleine industrieplaats in het midden v het land, opent ongetwijfeld een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis v de hedendaagse monumentale kunst. Het gebouw van de Centrale Kas v Ouderdomsverzekeringen, van dezelfde ontwerper, in Helsinki, gaat in dezelf lijn nog overvloediger voort.

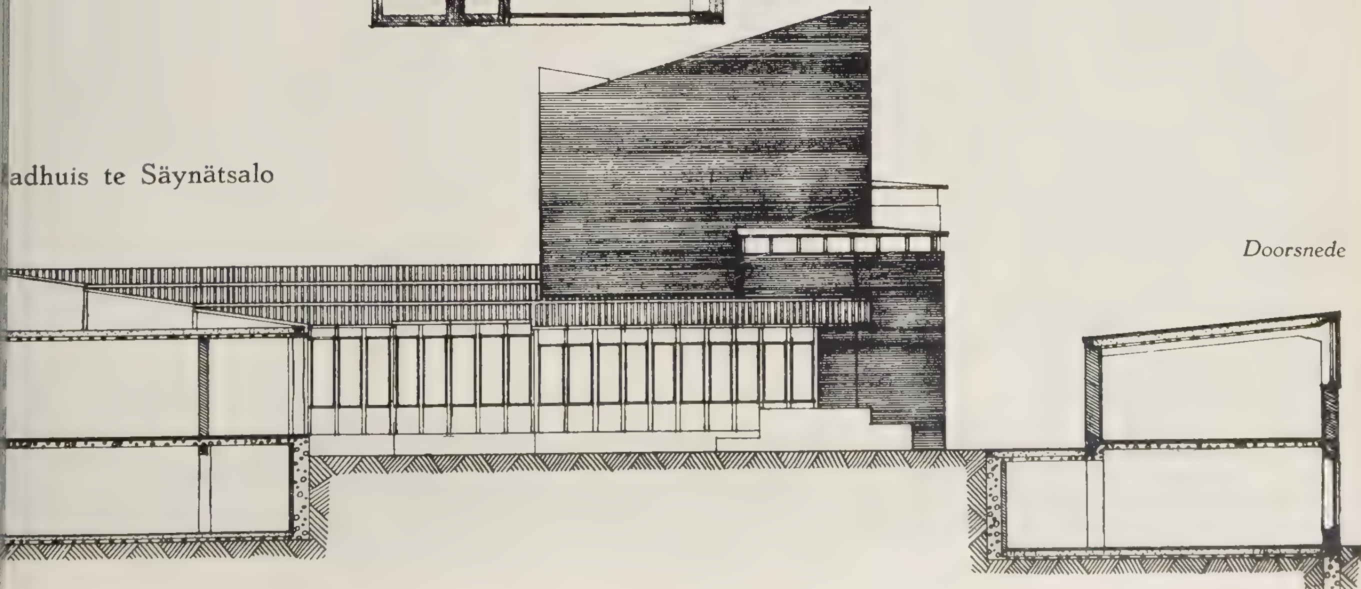

aadhuis te Säynätsalo
rch. Alvar Aalto

Plattegrond

adhuis te Säynätsalo

Doorsnede

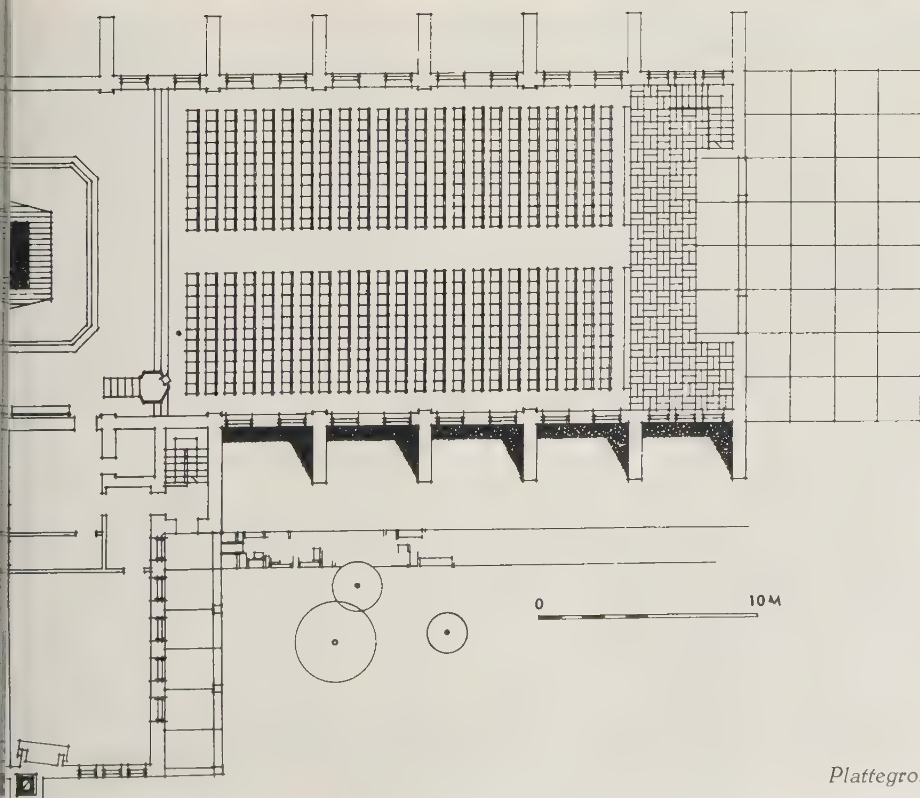
1

1 **Begraafplaatskapel te Turku**
Arch. Erik Bryggman

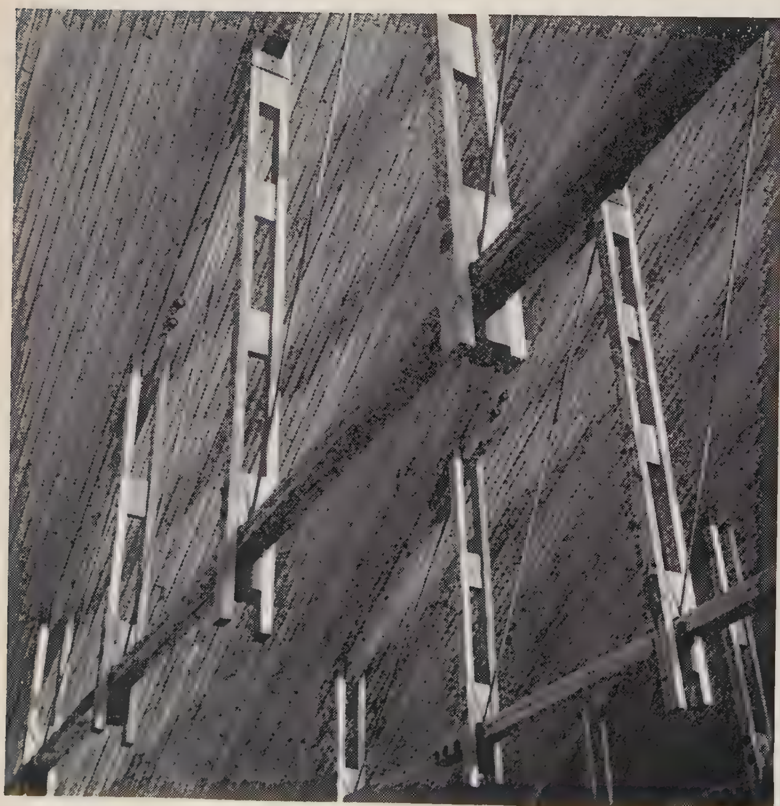
2-3 **Kerkje te Salla**
Arch. O. Sipari

De klokketoren los van het kerkje is een Finse tradit

2

Plattegrond

2

rken

dit gebied kan men ook veel nieuws vinden. De pel te Turku van wijlen Bryggman opent de reeks igieuze bouwwerken.

Een gebouw geheel van vurenhout, waarvan men r onder de indruk komt.

Dan is er nog een aantal kerken gebouwd door jongeren, sober en soms aangrijpend, maar niet atraal.

iliteitsbouw

ze soortnaam omvat de fabriek, het kantoor en erlei soorten winkels.

De industriegebouwen behoren tot de eerste ge-uwen, die in een moderne trant gebouwd werden. drukkerij van Turun Sanomat te Turku, van Aalto, een van de eerste moderne bouwwerken in Finland 928). Van dezelfde ontwerper moeten ook een aan- fabrieken genoemd worden, evenals arbeiders-oningen, die zeer bekend zijn.

De ontwikkeling van de industriële bouwmethoden eft kortgeleden weer een nieuwe impuls op dit bied gegeven. In dit opzicht is het meest karak-istieke voorbeeld een fabriek te Hanko, een voor-eld van zeer verzorgde uitvoering.

Verder heeft de elektrificatie geleid tot de bouw n interessante elektrische waterkrachtstations, zoals van Pyhakoski.

apel te Otaniemi Universiteitsstad an Helsinki

rchn. H. en K. Siren

Maquette

Detail dakconstructie

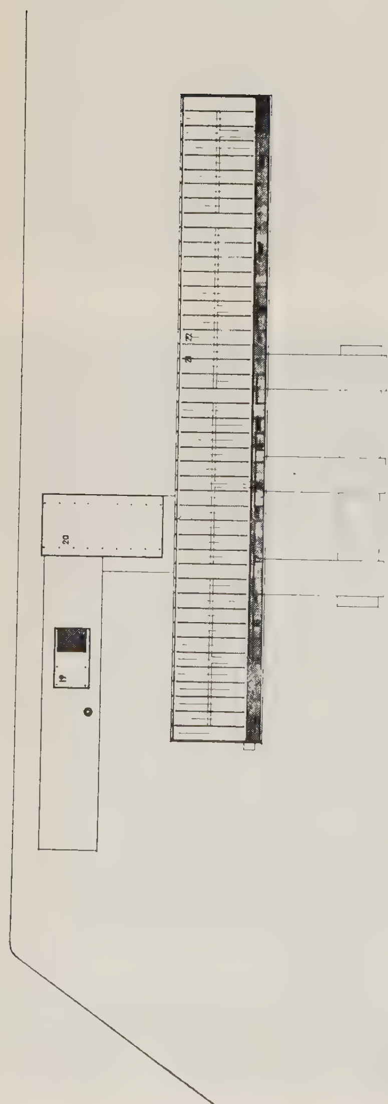
Wand met tekstbord

Interieur

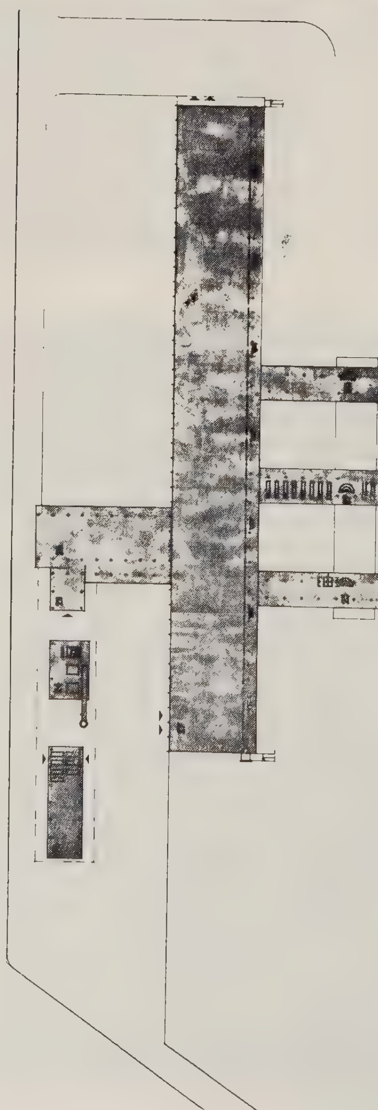

3

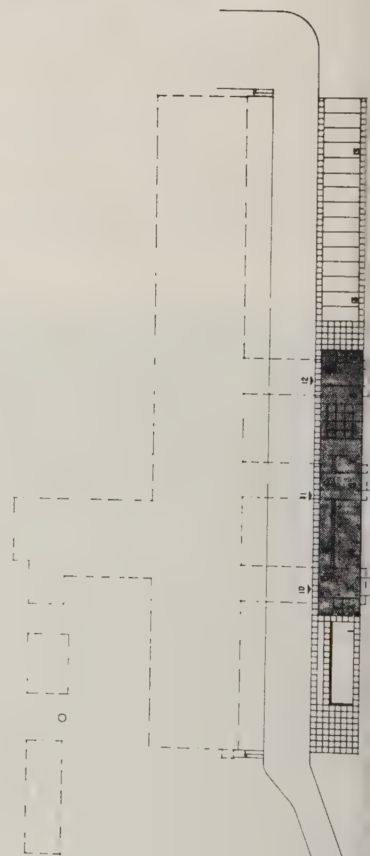
4

+12,00

+9,50

xtielfabriek te Hanko

ch. Viljo Rewell

geheel bestaat uit een grote fabriekshal, welke op hoogd niveau in verbinding staat met de „opge-gen" vleugels, waarin diverse dienstruimten

2

xtielfabriek te Hanko

Avondfoto met plastiek in open lucht

antoren

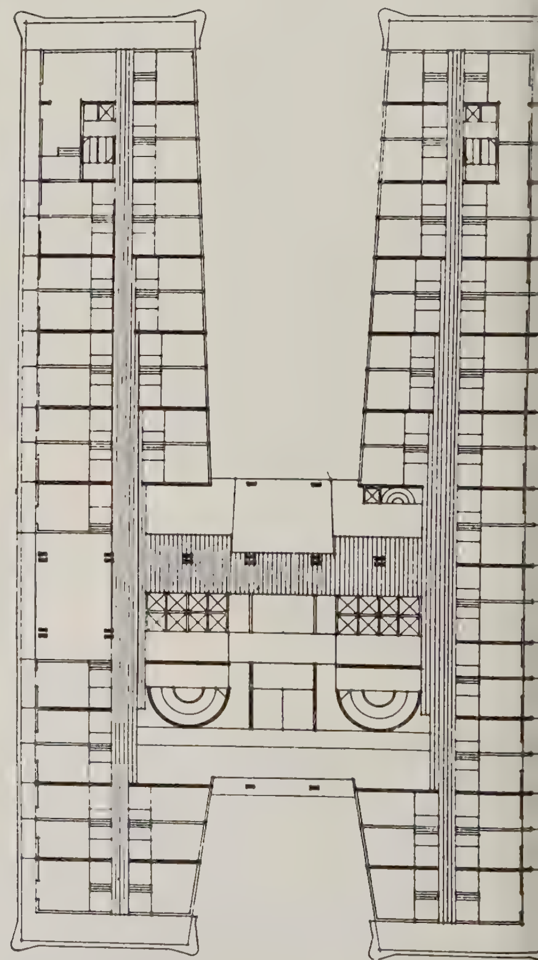
Detail van een dienstvleugel

Directiekamer

3

2

centra van de grote steden leggen steeds meer rliefde aan de dag voor handelsgebouwen en toren. De oude woonhuizen worden verbouwd op de grond, die nog vrij is, verrijzen hoge ouwen. Wij zien op dit gebied vele krachttoeren architecten om — binnen het kader der voor-iften en mogelijkheden — het uiterste uit een kante meter grond te halen. Een standaardgebouw een geraamte van gewapend beton — gevuld lichte delen — lange tegels van cellenbeton voor steundelen en een bemanteling van steen, marmer aluminiumplaten wordt meer en meer algemeen.

enkele gevallen slaagt de architect er in de kende economische wetten of de onmogelijke sen van de eigenaars (imposante voorgevel, lage tergevel) te overwinnen om een interessant werk everen. Het samengaan van enige gunstige omstan-heden is dan nodig. De voorbeelden op deze ina's getuigen naar onze mening van dit laatste al, dat, helaas, vrij zelden voorkomt.

ressante bouwwerken zijn op verschillend gebied stand gekomen. Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, het bestek van dit artikel alles wat waardevol is noemen. Laat het voldoende zijn te herinneren de hospitalen, gestichten, sanatoria, villaatjes en eteiten enz.

ntoorgebouw en hotel te Helsinki

ch. Alvar Aalto

n 2 Het hotel-restaurant ligt op de bovenverdie-gen met uitzicht over de haven op de Finse Golf

autatalo" kantoorgebouw te Helsinki

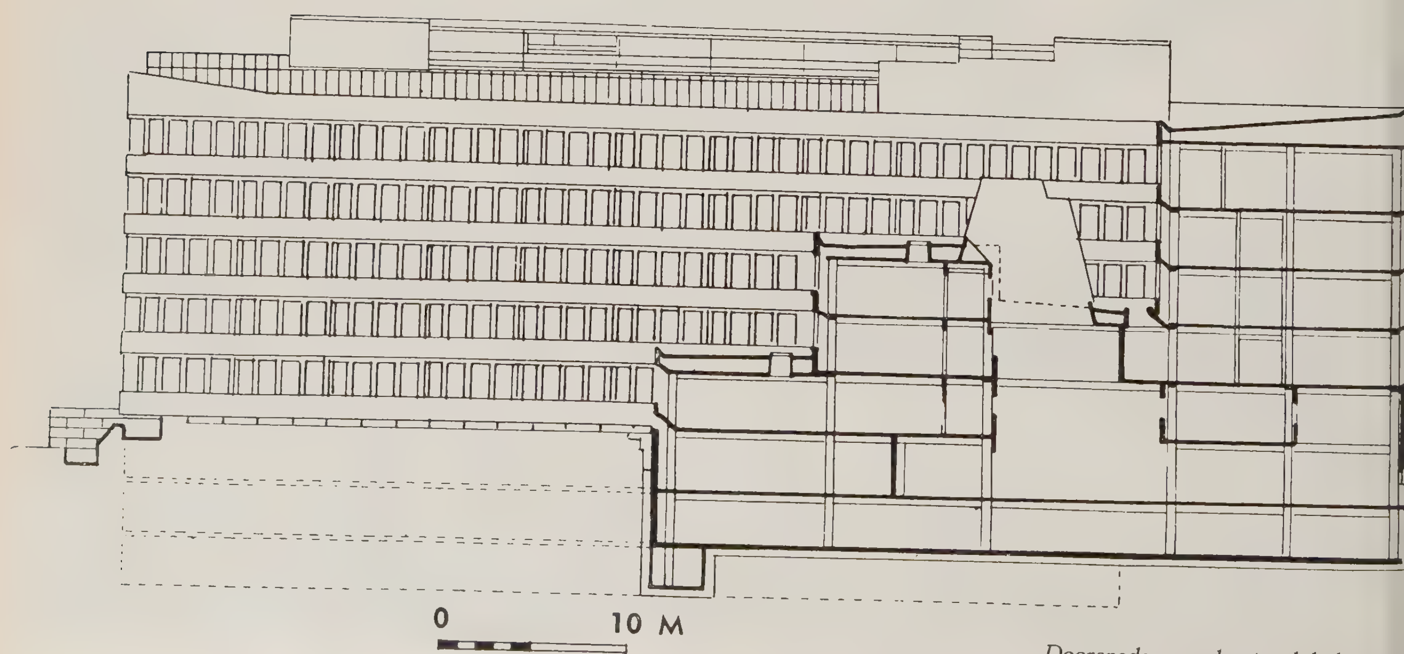
ch. Alvar Aalto

xterieur

Hal

3

Doorsnede over kantoorlokalen, en

Normale verdieping

...entrale Kas voor Ouderdomsvoor-...eningen te Helsinki

...rch. Alvar Aalto

1. Hoofdingang
2. Personeelsingang
3. Goederen en voertuigen
4. Ingangshal
5. Garderobe personeel
6. Machines en centr. verwarm.
7. Restaurant (beg. grond)
8. Gymnastiekzaal personeel
9. Bibliotheek

Begane grond

2

Centrale Kas voor Ouderdomsvoorzieninge

1 Oostgevel met administratievleugel en ontspanning gebouw met tuin

2 Noordgevel met hoofdentree

3 Centrale kas (gedeeltelijk ondergronds) met bove lantaarns

4 Gedeelte van tuin, links ontspanningsgebouw

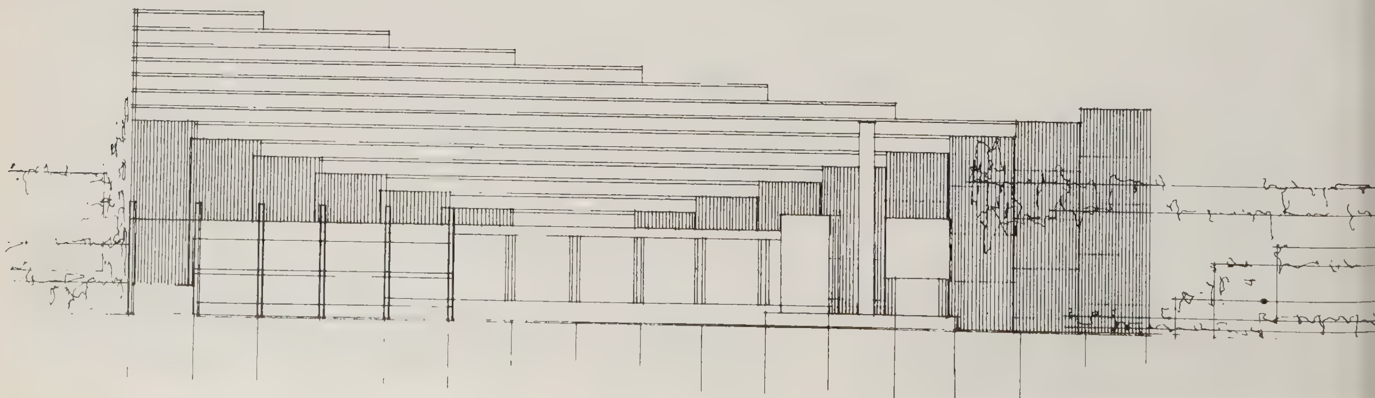

3

Plattegrond

Fins paviljoen op de Wereldtentoonstelling Brussel '58

Zuidgevel met entree

ı plaats van in details te treden lijkt het ons r in 't kort te herinneren aan een streven op ander ein, waar de Finse kunstenaars succes behaalden: industriële kunst en de ontwerpers.

industriële kunst en de ontwerpers

vlucht, die de kunstenaars en de industriële kunst le skandinavische landen genomen heeft, is over hele wereld bekend. Wij zien op dit gebied een ds grotere activiteit, die steunt op de plaatselijke stenaarstraditie. Dat is wat de bezoekers uit de telijke industrielanden, waar tradities bijna vernen zijn, nog het meest treft en dat is de oorzaak hun verscheidenheid, hun gloed en hun kracht. erwijl in landen zoals Denemarken of Zweden tradities beïnvloed zijn door stijlen, is het in orwegen, en meer nog in Finland, het plattelandseu, dat zijn stempel op deze activiteiten drukt. onder dit ingewikkelde verschijnsel van de diepe sprong van de handwerksman en de industriële st tot in details te willen analyseren, is het ons oeg er op te wijzen, dat de scheppingen op dit ied bijdragen tot een samenvoeging van de volksst en de westelijke esthetische stromingen.

Vij zien zo in een groot aantal werken een oorkundig gebruik van de materialen. Een gebruik alle eigenschappen die geschikt zijn om onze ak te bevredigen en een plastiek, die tegen het sme van de internationale stijl van de jaren ig ingaat.

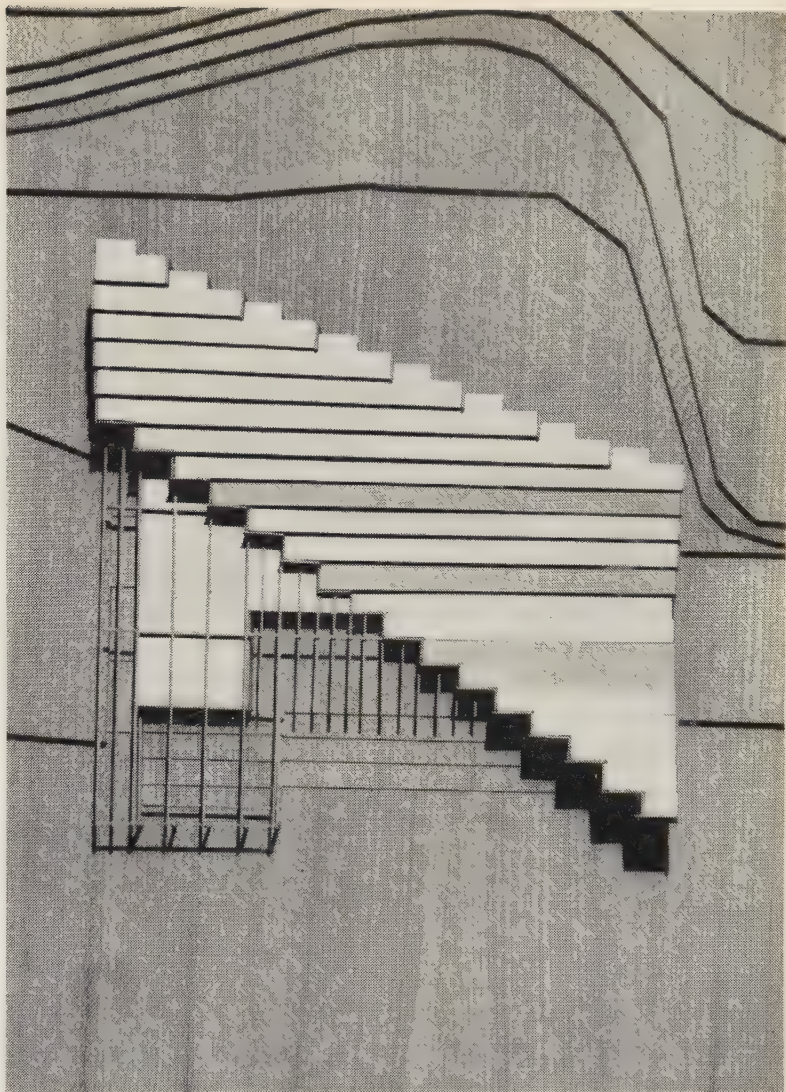
)e voorbeelden, die wij van de industriële kunst van de Finse kunstenaar hebben gezien op de rlaatste Triennale (1954) bevestigden dit. Er is hwel iets, dat de moeite waard is om bij stil te n. De steeds scherper wordende scheiding tussen kunstvoorwerp en het gebruiksvoorwerp.

Ve moeten er op letten, dat het kunstvoorwerp, of nu van ceramiek of van glas is of huisraad betreft, kunstenaar ervaring geeft, waarvan hij profijt kan ken, met het oog op de studie van het voorwerp r regelmatig gebruik.

t het oog op het scheppen en op het gebied waar ons mee bezig houden, treden in de verschillende den twee belangrijke verschijnselen aan de dag. sterk verindustrialiseerde landen bezitten grote kten, die de industriële ontwerper werk veraffen. Maar in de landen met een beperkt afzetied, zoals de noordelijke landen, en in het bijzonder land, heeft de handwerksman nog een reden van taan. De kunstenaars maken werk waarbij zij zich eel instellen op oorspronkelijke ontwerpen in sawerking met de fabrikant.

Een van de meest overtuigende voorbeelden in dit icht leveren de ARABIA-Värtsilä fabrieken, die liers voor kunstenaars hebben ingericht in de fak zelf. Andere firma's hebben dit voorbeeld gegd en zich van de hulp van bekende kunstenaars textiel-, verlichting- en meubelgebied verzekerd.

ıalve deze recente ontwikkeling blijft er nog een er aantal handwerkslieden ver van deze algemene veging. Dit blijkt vooral op gebieden, die nog niet or de industrie in beslag genomen zijn: de handefkunst en de zilversmeedkunst.

Maquette Fins paviljoen Expo 58

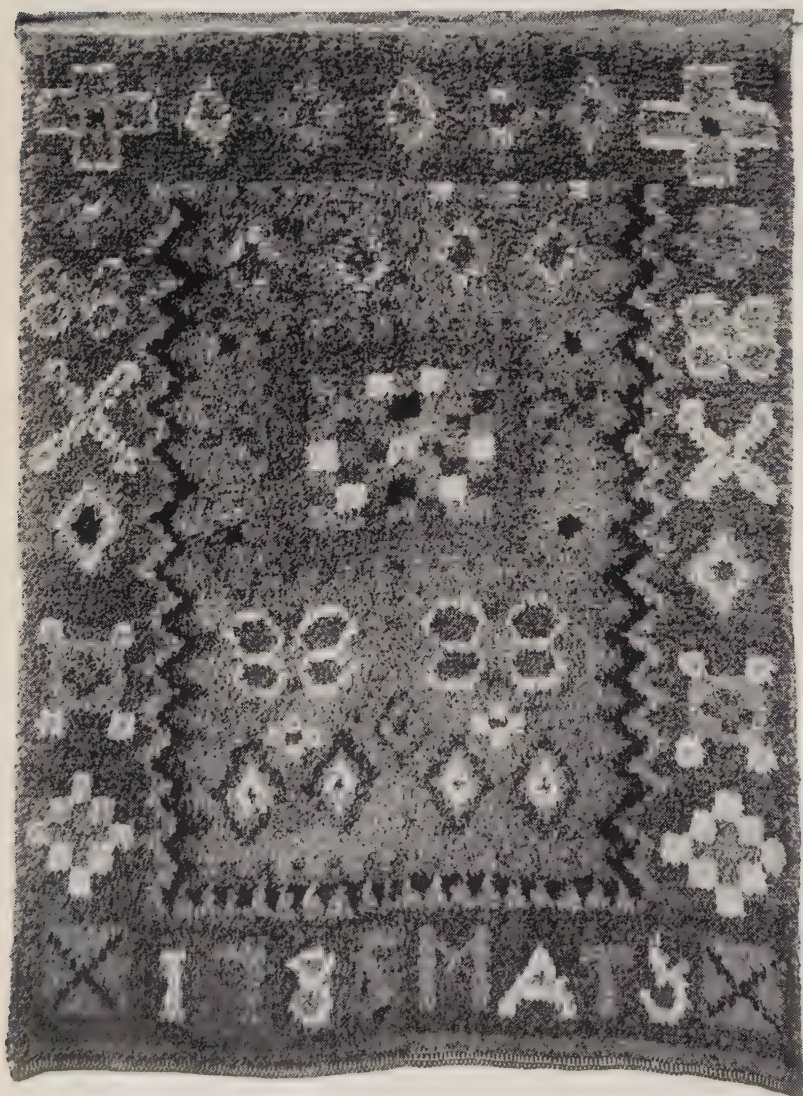

2

entoonstelling Finse architectuur Londen juni 1957
alade-couvert van Timo Sarpaneva Karhula fabriek
outen bierpot (oude kunst)
terieur van Antti Nurmesniemi Huis van een
itect

3

2

1 Expositie glaswerk van Timo Sarpaneva Karhu
fabriek

2 Ryyji Handweefdoek 1785

3 Ryyji Ontwerp Eva Brummer

4 Tafelservies in zwart en wit van Kaj Franck Arab
fabriek

tapijt- en kleedweefkunst, bekend onder de naam
/ji", die nog van oude oorsprong is, wordt tegen-
rdig nog beoefend door een aantal kunstenaars,
van de oude techniek gebruik maken om moderne
essievormen te vervaardigen.
an de andere kant heeft de handweefkunst in zijn
el een gelukkige vernieuwing doorgemaakt door
lwerkslieden, die het oude plaatselijke materiaal
uiken in composities die duidelijk beïnvloed zijn
non-figuratieve stromingen. De laatste werken
Dora Jung zijn hiervan voorbeelden.

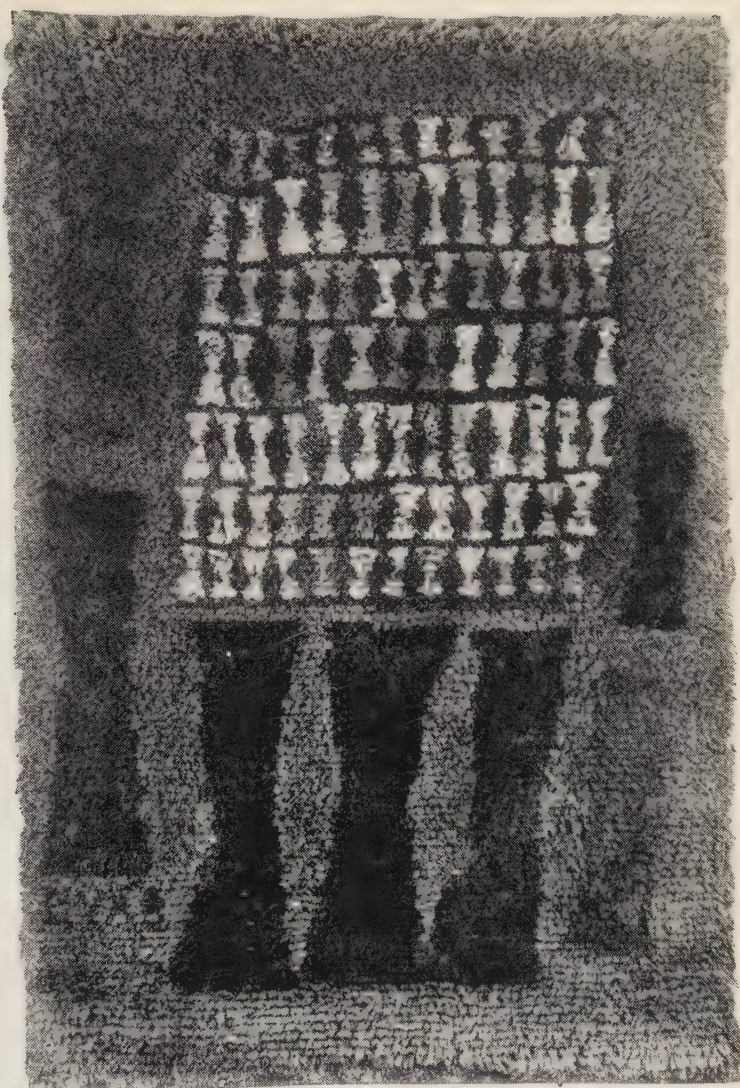
e zilversmeedkunst kent niet zulke oude tradities
Finland. Denemarken heeft van de noordelijke lan-
in dit opzicht een betere naam.

e persoon van Bertel Gardberg is echter een
ondering. De produkten van deze artiest trekken
aandacht, zowel door de uitstekende vinding als
de uitvoering, kwaliteiten die zijn werken op
isiewerk doen lijken.

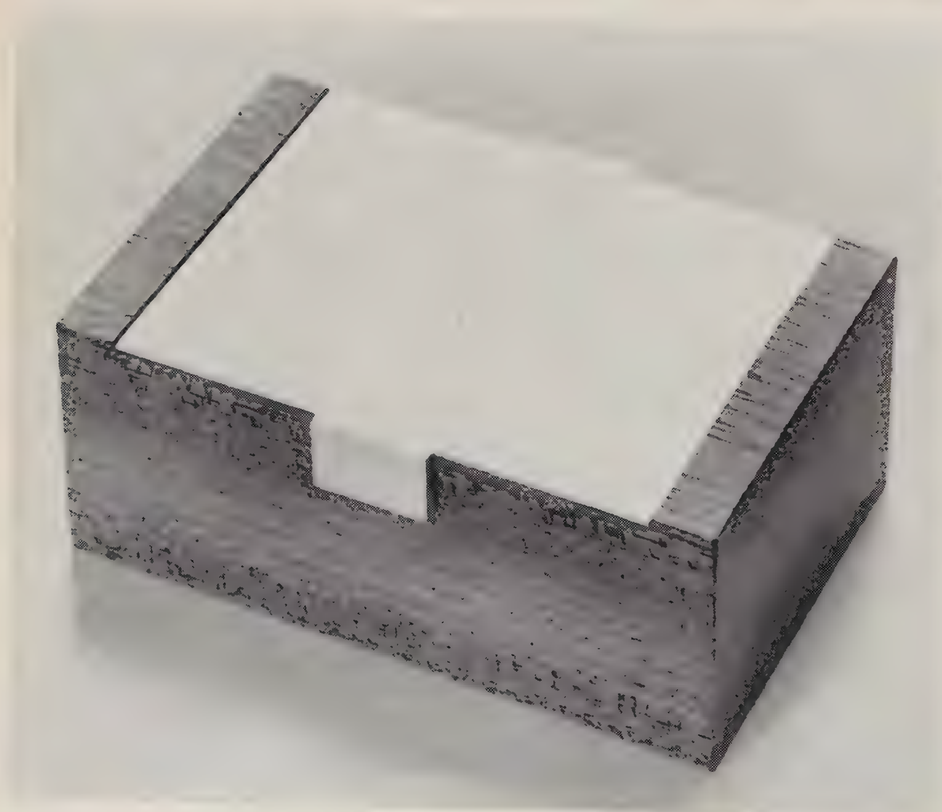
nlangs nog heeft hij voorwerpen gemaakt door
t en zilver samen te voegen tot een interessant
el.

Vij komen nu aan een probleem, dat het eigenlijke
t waar we ons mee bezig houden, voorbijgaat,
betekenis van het organisch materiaal: het hout,
zijn gebruik samen met het metaal en van zijn
uik in gevallen waar op het eerste gezicht het
uik overbodig schijnt.

et is niet aan ons een zo uitvoerig debat te be-
en. Het is ons genoeg er op te wijzen, dat de
striële kunst, evenals de hedendaagse architecten
Finland, nieuwe grond geeft voor een vurig plei-
voor de werkelijke hedendaagse kunst en ar-
ectuur.

3

2

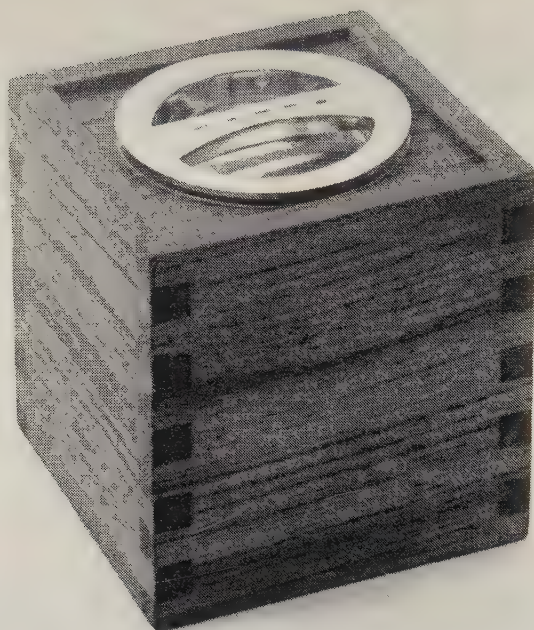
laswerk van Timo Sarpaneva Karhula Jittala
ieken

igarettenbox van mahonie met zilveren beslag
el Gardberg

heekistje van teak en zilver Bertel Gardberg

laswerk van Kaj Franck Arabia fabrieken

. 66
tiek bij textielfabriek te Hanko (zie bladz. 50)

3

Boekbespreking

Roberto Aloi, *Architetture per lo Spettacolo,* uitg. Ulrico Hoepli, Milaan, 1958, geb. *f* 79,20

Dit naslagwerk, want zo mag men het wel noemen, vormt deel 14 uit een serie van 18, gewijd aan bouwkunst, binnenhuisarchitectuur en kunstnijverheid. Het behandelt theaters, bioscopen, radiostudio's, concertzalen en culturele centra van de laatste 20 jaar met de nadruk op hetgeen na 1950 is gebouwd. Het Nederlandse aandeel is betrekkelijk gering, nl. de Rembrandt-bioscoop te Arnhem van C. Nap en G. J. P. van Ede, de Thalia-bioscoop van J. P. L. Hendriks, W. van der Sluys en L. A. van den Bosch, het theater te Enschede van C. H. J. M. Bruck en L. Igesz, de bioscoop 't Venster en het theater De Lantaarn van J. B. Bakema en Prof. Ir J. H. van den Broek. Veel theaters of bioscopen zijn de laatste tijd in ons land niet gebouwd: enkele bioscopen o.a. te Rotterdam en Emmen, het theater te Leerdam en de Marcanti-schouwburg in Amsterdam-West had men echter met hetzelfde recht kunnen opnemen, zij het ook, dat 't Venster in elk geval niet weggelaten had kunnen worden, omdat dit theater beter is dan andere hier genoemde. Een keuze, en zelfs voor een uitvoerig werk als dit moet men keuze maken, valt min of meer willekeurig uit, zodat men altijd wel iets kan vinden, dat men niet of beslist wel had moeten opnemen.

Het boek bevat een belangwekkende inleiding en daarna volgen de uitvoerige publicaties van ± 90 theaters met plattegronden en toelichtingen in Italiaans, Frans, Duits en Engels. Er zijn wat weinig toneelscènes opgenomen en de zalen zijn allemaal volkomen leeg. Eigenlijk een vreemde gewoonte in de architectuurfotografie om de mensen zoveel mogelijk uit te schakelen, hetgeen vooral in gebouwen, die pas „leven" als er publiek is en als er gespeeld wordt, opvalt.

Vooral de Duitsers hebben veel nieuwe theaters gebouwd en de Engelsen, die juist wat het toneel betreft een benijdenswaardige traditie bezitten, weinig: de gevolgen van de tweede Wereldoorlog zijn hier duidelijk zichtbaar.

Van de openluchttheaters zijn die op het eiland San Giorgio te Venetië, ontworpen door Luigi Vietti en Angelo Scattolin, alsmede het befaamde Red Rockstheater aan de voet van de heuvels van Denver door Burnham Hoyt het mooist. Interessant is ook het San Erasmo-theater te Milaan van Antonio Carminati en Carlo de Carli, met een centraal toneel. Voorts vinden wij hier het kleine theater van de stad Milaan, van Ernesto N. Rogers en Marco Zanuso, het culturele centrum van Turku van R. V. Luukkonen, het op verschillende manier bruikbare experimentele theater voor de universiteit van Miami, ontworpen door Robert M. Little en Marion I. Manley. Prof. Gerhard Weber bouwde een theater in Mannheim en Frankfort, van Harald Deilmann, M. C. von Hausen, Ortwin Rave en Werner Ruhnau is het theater te Münster. En dan de bioscopen! Hier overheersen de Duitsers met gedurfde zalen, zowel wat de vorm als het materiaalgebruik betreft. Enkele ervan zijn tevens geschikt voor toneel, operette, variété en concerten, zoals het Aegi-theater te Hannover van Hans Klüppelberg en Gerd Lichtenhahn en het Ufa-Palast te Keulen van dezelfde bouwmeesters, beide rijkelijk gewild. De Japanse theaters zijn erg westers en missen veel van de eenvoud, die wij in de Japanse architectuur zo bewonderen. Het auditorium Kresge van Eero Saarinen en zijn medewerkers is een ronde betonschaal, die op drie steunpunten, die samen de hoekpunten van een gelijkzijdige driehoek vormen, rust. De Royal Festival Hall te Londen van R. H. Matthew, J. L. Martin, E. Williams en Peter Moro is natuurlijk ook opgenomen, het Congresgebouw van Stubbins te Berlijn nog niet. Ietwat tentoonstellingsachtig, maar wel boeiend is het auditorium te Caracas van Carlos Paul Villanueva. Neutra en Breuer met conservatoria in Costa Mesa en Bronxville zijn hierbij vergeleken bepaald „rustige" mannen. Er is ook nog een „Dudokje" in Portland en Gropius heeft met zijn medewerkers een cultureel centrum ontworpen, dat doet denken aan een bundel papierrollen. De Duitsers komen dan weer met de glazen „Schwarzwaldhalle" van Prof. Erich Schelling en met Mies van der Rohe's ontwerp voor het Nationale Theater te Mannheim, dat tenslotte door Weber is gebouwd. Heel vreemd, met een kleurige ingang van Capogrosso, is de Cinema Airone te Rome van Adalberto Libera, met ovaal dak dat naar de achterkant van de zaal sterk helt.

Uit de sterk uiteenlopende vormen, die natuurlijk wel gedeeltelijk, doch niet geheel door akoestische berekeningen zijn bepaald, blijkt wel, dat de architecten zich in deze zalen „feestelijk wilden uitleven." Vooral de plafonds vertonen allerlei fantastische experimenten, zowel wat vlakverdeling als belichting en kleur betreft, waardoor men de gegeven plattegrond van de zaal, hetzij rechthoek, hetzij trapezium, halve cirkel, driehoek of varianten hiervan heeft willen „doorbreken". Paul Bode heeft in zijn bioscopen te Duisburg, Mannheim en Neurenberg met geribbelde wanden schier spookachtige effecten bereikt. Men vraagt zich af, of in sommige gevallen de architecten in hun ijver het vooral mooi en modern te willen doen, niet wat te ver zijn gegaan, zodat de aandacht van de toeschouwers teveel wordt afgeleid. Anderzijds wordt echter de bouwmeester zo dikwijls door een complex van eisen gebonden, dat men hem deze theaterarchitectuur, die toch dicht aan de tentoonstellingsarchitectuur grenst, niet mag misgunnen. *R. B.*

A et A

Weekend-prijsvraag

Het bestuur van A et A wil de oude — welhaast vergeten — traditie van dit genootschap tot het uitschrijven van kleine prijsvragen weer voortzetten. Aan deze prijsvraagjes, die zeer beknopt zullen worden gehouden — gedacht wordt aan werk voor één, hoogstens twee weekends — kunnen zowel architecten als schilders, beeldhouwers en stedebouwkundigen, tuinarchitecten en volslagen leken, leden en niet-leden van A et A, deelnemen. Het bestuur wil er juist naar streven de opstellers van het prijsvraagprogramma, die tevens de jury-leden zullen zijn, ook te zoeken in kringen buiten het architectuurvak.

De aankondigingen en programma's van deze prijsvraagjes zullen te vinden zijn in dit blad. De inzending van de prijsvraagontwerpen zal dienen te geschieden binnen twee weken na het verschijnen van het Forum-nummer, waarin het programma bekend is gemaakt.

En nu het woord aan collega Thomas Nix, die het programma van de eerste van de komende serie prijsvragen opstelde. Good luck!

B. B. W.

Gegevens:
Op het Rembrandtplein te Amsterdam is op onverklaarbare wijze het standbeeld van Rembrandt van zijn voetstuk geraakt. Of de grote schilder het poseren moede was, of zijn been sliep, of dat hij zich (nog) eens om wilde keren om zijn plein goed te bekijken, of dat een moedwillig schennende hand hieraan schuldig was... geen mens zal het achterhalen. Zou misschien... ach, welneen, geen serieus nonfiguratief kunstenaar zou zich immers tot zulk een daad laten verleiden. Hoe het zij: Rembrandt lag languit in het gras! Het voetstuk was onherstelbaar beschadigd.

A et A op de bres. Hier gaan wij wat aan doen. Hoe? Leest verder, het geld komt terecht.

Inhoud van de prijsvraag:
De opgave luidt, het standbeeld van Rembrandt op een nieuw voetstuk te plaatsen en het geheel opnieuw te situeren. Onveranderd blijven aldus in omwanding en stratenaanleg het Rembrandt- en het Thorbeckeplein. Het plantsoen, de autoparkeerplaats en de ruimtelijke ontmoeting van de twee pleinen mogen gewijzigd worden naar vrij inzicht. Het hoofdaccent van de prijsvraag valt zowel op het stedebouwkundig geheel als op de plastiek van het unicum.

Gevraagd:
Een schetsidee of ideeënschets, waarin uitkomt hoe het standbeeld van Rembrandt op een nieuw voetstuk gesitueerd zou moeten worden in een nieuw bekeken pleinruimte.

De wijze van voordracht is vrij, liefst schetsmatig en beknopt.

Voor het voetstuk volsta men met schetsmatig omvang en niveau onder te detailleren.

Indiening:
Twee weken na verschijnen van het Forum-nummer, waarin het programma is bekend gemaakt aan de heer dr ir C. Thomas Nix, Vredehofweg 46, Rotterdam, onder motto, met gesloten naambri[...] als gebruikelijk. Er wordt geen correspo[...]dentie gevoerd.

Jury:
Dr ir C. Thomas Nix; ir J. Kuiper [...] D. Fledderus.

Prijs:
Boekenbon ter waarde van *f* 25,— [...] recht van publikatie in Forum.

Mededinging:
De prijsvraag staat open voor iedere[...] ook voor niet-leden van A et A.

rederick Gutheim, *One hundred years of rchitecture in America, 1857—1957, cele-ating the centennial of the American stitute of Architects,* uitg. Reinhold ubl. Corp., New York, 1957. Importeurs: .V. Meulenhoff & Co, geb. *f* 17,30.

aar aanleiding van het 100-jarig bestaan n het American Institute of Architects, t in 1957 te Washington werd gevierd, erd dit boek uitgegeven, dat alle zwart-it en enkele kleurenfoto's van de tentoon-elling bevat. Het geeft natuurlijk in het heel geen overzicht van de Amerikaanse chitectuur van de laatste 100 jaar. Dat is een boek van ruim 90 pagina's onmoge-k, maar de samenstellers hebben getracht een persoonlijke selectie iets „represen-tiefs" te geven. Daarbij zijn zij van de dachte uitgegaan, dat getracht moest orden een evenwicht te vinden tussen be-alde „klassieke" gebouwen, die niet ge-ist konden worden, en minder bekende. j zijn er zich van bewust, dat iedereen n „favorieten" zal missen.

Dat is dan ook wel waar. Zo is Frank oyd Wright met het Larkingebouw te iffalo, de Midway Gardens te Chicago de Price-toren te Bartlesville beslist voldoende vertegenwoordigd, terwijl het ige verbazing wekt, dat van de Europese chitecten, die na de eerste Wereldoorlog de Verenigde Staten gingen werken, een iets van Mies van der Rohe is op-nomen. Gropius wordt genoemd, Bellu-hi eveneens, maar Neutra, Breuer en endelsohn niet. De Chicago-school en kantoorgebouwen van St. Louis worden chts terloops of in het geheel niet ver-ld, van Holabird en Roche, belangrijke uwmeesters van de Chicago-school, is n laat en lelijk werk uit 1928, toen beiden dood waren, gereproduceerd. Het gehele rk is rijkelijk historisch georiënteerd en overheersen dus de oude, min of meer lectische gebouwen, waardoor het alge-ne beeld o.i. wordt scheefgetrokken. aar misschien hebben de samenstellers niet veel anders dan een aardig prenten-ek van willen maken, met een paar wel-kozen woorden ter toelichting van de rschillende tijdperken en daar zijn zij dan l in geslaagd.

R. B.

sef Wolff *Zeitfragen des Städtebaues* allwey, München 1955), geb. *f* 7,40

dit boekje wil de schrijver komen tot n balans over het in de verstreken tien en bereikte bij de Duitse wederopbouw. Hij stelt zich daarbij op het standpunt t de stedebouwkundig werkzame over-id niet mag aandraven achter de loop dingen, noch ook slechts vorm be-ort te geven aan een deterministisch bepaalde ontwikkeling, maar dat zij zelf-standig richting en leiding behoort te ge-ven en bewust moet kiezen uit de zich aanbiedende mogelijkheden. Over het kwantitatieve en vooral ook over het kwalitatieve onderscheid tussen „Stadt-planung" en „Landesplanung" maakt hij verstandige opmerkingen, o.m. deze, dat de laatste vorm van stedebouwkundige werkzaamheid in geen enkel cultuurland tot behoorlijke ontplooiing schijnt te kun-nen komen, hoezeer de noodzaak daarvan ook overal wordt erkend. De dictatuur-staten maken merkwaardigerwijze geen uit-zondering op deze betreurenswaardige re-gel. Schrijver waagt de vraag of deze overkoepelende plannen de mogelijkheden van het menselijke organisatievermogen wellicht niet te boven gaan.

Uit het criterium van regelende, schep-pende werkzaamheid leidt schrijver af dat de stedebouw zelf géén wetenschap is; wetenschappelijk werk is echter onmisbaar bij de voorbereiding van de plannen. Even-min is stedebouw een technische activiteit: de stad is geen machine, de stedebouw bemoeit zich met de wordende historie van het vrije mensenleven. Op deze op-merking volgt een merkwaardig hoofd-stuk over „stedebouw en vrijheid". Daar-in komt de spanning aan de orde tussen de beperkingen die de overheid via stede-bouwkundige maatregelen namens de ge-meenschap aan de enkeling moet opleggen enerzijds en anderzijds het „in de vrije wereld" beleden beginsel van de persoon-lijke vrijheid van de enkeling. Schrijver behandelt dit thema vanuit de huidige (westduitse) situatie en brengt daarbij de afwijkende instelling tegenover dit vraag-stuk in herinnering in het nationaal-so-cialisme van gisteren en in het bolsjewisme van vandaag. Erkend moet helaas worden dat schrijvers betoog op dit netelige punt niet tot zeer scherp omlijnde conclusies komt: de stedebouw moet de „bouwvrij-heid" eerbiedigen. Er zij overigens aan herinnerd dat soortgelijke discussies tussen architecten en stedebouwers in ons land evenmin tot een heldere en duurzame afbakening van bevoegdheden heeft kun-nen voeren. Schrijver komt vervolgens tot de beschouwingen van de stadsopbouw die wij hier tien jaar geleden als „de wijkgedachte" hebben leren kennen, ge-dachten en beginselen, die, naar hij zegt, vandaag worden gehuldigd van de U.S.A. tot de Oeral, en die ook door hem als zeer waardevol worden erkend.
Het verkeer in de binnenstad kan in dit boekje, dat over de Duitse wederopbouw gaat, op een extra-beurt rekenen omdat de bombardementen een reeks radicale oplossingen en doorbraken zouden hebben mogelijk gemaakt die in onbeschadigde steden onuitvoerbaar blijven.

De vraag òf de Duitse wederopbouw de geboden kansen ook inderdaad heeft gegrepen blijft evenwel open, zowel bij het lezen van dit boekje als bij een bezoek aan de steden zelf.

De volgende paragraaf, handelend over de „ordening van de bebouwing" stelt nogal teleur. Er staan een paar algemene opmerkingen over het open en het gesloten bouwblok, maar in de vragende vorm. Tot onze verbazing schijnt het in dit stadium in West-Duitsland nog niet eens zeker te zijn of men de terugkeer zal kunnen verhinderen van de toch wel zeer verfoeilijke binnenhof- en achtervleugel-bebouwingen.

Hoge of lage bouwwijze, eengezins-huis versus etagewoningen, toelaten van bedrijfsbebouwing, dit alles schijnt bij onze oosterburen nog niet (of niet meer?) tot de Zeitfragen te behoren; een wat on-wezenlijke ervaring.

De Engelse „new towns" hebben in West-Duitsland in zekere zin een pendant in de zorg voor de huisvesting van 20 miljoen „Ausgebombten und Evakuierten", waarvoor juist de grote steden geen plaats hebben en ook nauwelijks plaats kunnen maken. Het gaat hier inderdaad om een fantastisch grote taak, het leiden en vor-men van een reusachtige volksverhuizing: een kwart van de totale bevolking, of wel een derde deel van de stedelijke be-volking moet op nieuwe woonplaatsen worden gevestigd. Dit moet naar schrijvers mening voeren tot het doen „ontwaken" van de kleine, goeddeels nog niet geïn-dustrialiseerde provinciestadjes. Zij zullen, naar zijn mening, de uitgangspunten wor-den voor de Duitse „new towns".

Deze verwijzing naar het na-oorlogse Engeland blijft van kracht voor het vol-gende hoofdstuk waar gepleit wordt voor het direct betrekken van de burgerij bij de stedebouwkundige arbeid; de geschie-denis van Bremen's wederopbouw wordt daarbij aangehaald als een gelukkig voor-beeld.

De lezers van Forum zullen wellicht bijzondere belangstelling hebben voor het hoofdstuk „over de waarde der Schoon-heid", dat gaat over welstandstoezicht, over het aandeel en de verantwoordelijk-heid van de architecten en over de al dan niet bestaande verplichting om „mo-dern" te bouwen (wàt daaronder dan ook moge worden verstaan). Over al deze zaken wordt een aantal dikwijls ver-standige — en daardoor weinig sensa-tionele — opmerkingen gemaakt.

Veel minder belangstelling zal er ver-moedelijk zijn voor het volgende kapittel dat gaat over de bouwwetgeving. De vakman, voor wie dit onderwerp daaren-tegen van essentiële betekenis is, zij ver-wezen naar het boekje zelf.

Een aardig praatje volgt dan nog over de stedebouwkundige en zijn beroep, waar-bij bemoedigende schouderklopjes en waar-schuwend geheven vingers niet ontbreken. Tenslotte wordt deze stedebouwkundige dan uitgenodigd „om de vakman in zich-zelf te overwinnen om zich als burger, als tijdgenoot, als mens, te wijden aan de volheid des levens".

Zo eindigt dit niet onverdienstelijke boekje, dat ten dele een bewerking blijkt te zijn van een aantal artikeltjes die reeds vroeger in diverse tijdschriften zijn verschenen. De titel van het geheel lijkt wat zwaarwichtig; ook de tekst ontkomt niet overal aan de bekende gezwollen-heid die onze oosterburen blijkbaar nog altijd als vanzelf afgaat.

v/E

Giò Ponti, *Amate l'Architettura*, uitg. Soc. Ed. Vitali e Ghianda, Genua, 1957 Prijs *f* 14,20.

Giò Ponti is een totale architect, hij is een aartsvormgever, een landgenoot van Leonardo da Vinci en Brunelleschi, zijn beweeglijke geest ontmoet vele dingen en laat niets onopgemerkt voorbij gaan en zijn mededeelzame vitaliteit werkt in op dit alles. Hij vormt het om naar zijn persoonlijkheid en geeft het zijn dichterlijke interpretatie mee. Hij maakt een stadsuitbreiding, een wolkenkrabber en kantoorinrichting, een badkamer, een automobiel, een keukenkast, een gordijn, een schilderij, een boek.

Hij heerst en schept en legt zijn wil op, en het is niet verwonderlijk, dat hij, zichzelf blijvende, in alles zijn stijl heeft en dat het niet een wezenlijk verschil uitmaakt, of hij een wolkenkrabber ontwerpt of een boekenkast, of hij een stadswijk componeert of een boek samenstelt.

Ponti heeft een boek gemaakt... dit lijkt denigrerend te klinken, maar dat is beslist niet de bedoeling, en toch moet men het zo zeggen: hij heeft het gebouwd, gecomponeerd; in 't Italiaans zou men zeggen „architettato".

Het is niet een geschreven boek... en daarom ook niet om te lezen...: het boek is verzameld, opgespaard en men leest erin zoals men een „herbarium" bekijkt: doorbladerende en stilhoudend waar de aandacht getrokken wordt... en welke dan als opschrift zou kunnen dragen „Amate la Natura". Een liefhebber neemt deze steeds weer ter hand: een vrije dag, een vrije avond en zelfs een vrije 10 minuten. Deze zienswijze sluit volkomen aan bij Ponti's bedoelingen, die tussen de ondertitels van zijn boek, ook deze heeft: „Idearium der Architectuur".

Het boek behelst dus een verzameling van zienswijzen, opvattingen, formuleringen, samenvattingen, gezegden, opmerkingen, aanmerkingen, aforismen, stellingen, veronderstellingen, samenstellingen, aanbevelingen en raadgevingen; het boek is een samenspraak, die de architectuur in de ruimste zin betreft en beslist niet alleen voor vakmensen is bedoeld.

Ponti zou geen architect zijn, wanneer hij dit alles niet op de juiste wijze wist te ordenen, waarbij hij te werk ging als de bioloog, die de natuurlijke historie indeelt, in orden en klassen en de oriëntatie in dit systeem bewerkstelligde door de kleur der pagina's per katern af te wisselen. Het is een boek om in te „grasduinen" en van lieverlee raakt men bekend met zijn landschap, waarvan ik u graag enkele panorama's geef.

blz. 121:

(Spreken we over bemiddelende beelden)
de vloer is een theorema
de obelisk is een mysterie
de fontein is een stem
de trap is een waterval
het dak vaart door het luchtruim,
de kiel omhoog
het gewelf is een vlucht
de loggia is een scheepje
het raam is een transparentie
(is een uitzicht, is een leven)
de kamer is een wereld
(later zei Luisa Gusberti, die mij hielp
bij het samenstellen van dit boek:
de wolkenkrabber is een kracht
de deur is een uitnodiging
een zuilenrij is een koor
het huis is een droom)

blz. 245:

Oordelen
in elk materiaal is een heimwee naar
een vorm (Wölfflin)
in elk materiaal is een roeping tot vorm
in elk materiaal is een wil tot vorm
in elk materiaal is een voorwaarde tot
vorm
elk voorwerp neigt naar zijn definitieve
vorm, zoals dit de gondel is voor de
gondel: de fiets heeft zijn eigen vorm
gevonden, de automobiel niet

de architectuur is onbewogen, niet de
muziek (deze is levend), pulserend
Bach is onbewogen, maar misschien is
hij een architect

blz. 80:

De architectuur is kleurloos
ik dacht eens:
de architectuur, plastisch en abstract feit, is zonder kleur of zo men wil, kleurloos. Wij kunnen haar denken volgens kleur (of kleuren) en materiaal (of materie), maar wanneer wij haar moeten beschouwen of beoordelen zuiver als architectuur: in haar architectonische wezen, en haar architectonische waarden, dan beschouwen we haar kleurloos. Zoals de beeldhouwkunst. Zoals verschijnsel, geometrisch, van het kristal. Ergo ze is van nature wit. De kleur der Griekse bouwwerken was een vreemd barbaars overblijfsel, een tatouering van deze sublieme architectuur: en is voor ons een zeer moeilijk te accepteren verschijnsel: gelukkig heeft de tijd genezen. Zeker is dat Le Corbusier nooit zou hebben kunnen schrijven: Quand le Parthénon était coloré.

De gedachten van Ponti zijn in de ruimte geplaatst, zijn geïsoleerd en individueel gevormd; ook hierin komt de architect tot uiting en zijn stijl, waarop van toepassing is deze definitie:

„Componeren kan men slechts de gave eenheden".

Zijn compositiestijl is die van het losse verband welke dikwijls meer de analyse demonstreert dan de synthese, en een enkele keer tot decompositie wordt, contrapuntische vormgeving, schiftende kleurcombinatie, dualistische dialectiek. Dit is geen aanmerking doch een poging om een verschijnsel te beschrijven en om Giò Ponti bij u in te leiden.

Voor de rest is natuurlijk de inleiding, die hij zelf in zijn boek schrijft de beste. Hij schrijft daarin:

in dit boek zijn geen „oorspronkelijke" gedachten, „nieuwe"; de originele gedachten tellen niet mee; integendeel, waarlijk nieuwe gedachten bestaan niet; tellen slechts de uitdrukkingen van een gedachte welke gemeengoed is vo[...] allen, mededeelbaar en mogelijk vo[...] iedereen, welke een taalbeschaving cr[...]eren: Ideeën worden ontvangen en o[...] nieuw onder woorden gebracht: [...] ideeën zijn dat wat in ons weerspiege[...] van een heelal van gedachten van[...] het verleden tot het heden, voor zov[...] we in de toekomst zien met voorg[...] voelens (dié meer en dié minder) (d[...] niet in de toekomst ziet, denkt nie[...] de dieren zien niet in de toekomst) — men zegt: „mij komt" de gedachte, [...] niet „ik schep" een gedachte: uitvinde[...] drukt uit het vinden en niet het scheppe[...]

En ook kan ik niet beter eindigen da[...] met zijn eigen woorden:

blz. 8:

de architecten zullen architectuur plege[...]
en de prachtigste dingen maken
(tot nog toe behoren de woonstede[...] tot de natuurlijke historie van de me[...] en niet aan de geschiedenis der arch[...]tectuur: ook al heeft ze grote episod[...] van architectuur beleefd)
(laten we bouwende, de wondervol[...] nieuwe architectuur geschiedenis aa[...]vangen) of zal het steeds, zoals tot n[...] toe, zo zijn dat de architectuur a[...] kunstwerk een uitzondering zal blijve[...]
In een grote beschaving is alles kuns[...]werk, ongeweten: laten we dus med[...]werken om met elk werk van deze, on[...] wonderbaarlijke epoca getuigenis af [...] leggen van beschaving.

Lieuwe Op 't La[...]

„Bouwwereld" reis naar Skandinavië

De Ned. Chr. Reisvereniging te Den Ha[...] organiseert gedurende vijf dagen (van [...] mei t/m 2 juni) een reis naar voor de bou[...]wereld interessante steden in Skandinavi[...] De reissom bedraagt *f* 650.— per perso[...] (alles inbegrepen) en desgewenst kan [...] reis met enkele dagen verlengd word[...] tegen een geringe verhoging van de rei[...]som.

Na het vertrek van Schiphol naar Kope[...]hagen, maken de deelnemers de midd[...] van deze eerste dag een rondrit per lu[...] touringcar naar de nieuwbouw van Kope[...]hagen, waarbij een ter plaatse bekend a[...]chitect voor de nodige uitleg zorgdraa[...] Daarna technische uitwisseling van bou[...]gegevens en bespreking.

Een rondvaart in de haven per lu[...] salonboot en een touringcarrit rondom [...] Deense hoofdstad zijn het programma v[...] de tweede dag.

In Stockholm wordt het weekend doo[...]gebracht, het verblijf zal daar ongeveer g[...]lijk aan dat in Kopenhagen worden ing[...]deeld. De zondag is ter vrije bestedin[...] Maandag volgt een touringcarrit naar [...] moderne voorsteden van Stockholm. [...] de lunch een bezoek aan de tuinen v[...] Drottningholm, in de namiddag terugre[...]

Inlichtingen te verkrijgen bij de leider, [...] heer D. van Ruller, Meppelweg 861, D[...] Haag of het Bureau der N.C. Reis [...] Postbus 1035, Den Haag.

VRAAGGESPREK MET HERMAN DIJKSTRA

Over het onderwerp:

Herman Dijkstra, beeldend kunstenaar, is docent geweest bij het V.B.O. te Groningen in het vak: Decoratieve kunst. De materie der kleuren heeft reeds lang zijn actieve belangstelling. Hij ontwierp enkele kleurenwaaiers ten dienste van architecten en gaf in de loop der jaren vele kleurenadviezen voor bouwwerken van uiteenlopende aard.

De toepassing van kleuren in de architectuur

Vraag: *Welke functie hebben kleuren in de architectuur?*

Antwoord: We kunnen allereerst vooropstellen, dat kleuren — hetzij van de bouwmaterialen zelf, hetzij van de beschermende verfsoorten — niet weg te denken zijn in de architectuur. Zij krijgen hierin een functie, wanneer zij volkomen in de architectonische conceptie zijn geïntegreerd. De toepassing van kleuren mag nooit een overbodige luxe, dus een toevoeging zijn aan de elementen, die tezamen het bouwwerk vormen. Kleuren dienen te worden opgenomen in de gehele bouwkundige schepping en bezitten dan de functie, in organisch verband met de bouwelementen, bij te dragen tot de doelstelling van de architectuur.

Vraag: *Bestaat er samenhang tussen de kleurgeving van het exterieur en die van het interieur?*

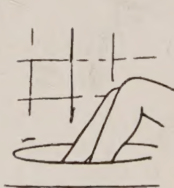
Antwoord: Dit is afhankelijk van de opvattingen, die de architect in zijn bouwwerk heeft gerealiseerd. Is er in de architectuur eenheid gebracht tussen interieur en exterieur — door een vloeiende overgang als in een brok koraal — dan kan deze eenheid ook in de kleuromgeving worden doorgevoerd. Toont de architectonische schepping echter de tegenovergestelde kenmerken — als een oesterschelp, die van buiten grauw en ruw en van binnen glanzend rose is — dan moet de kleurgeving hierbij uiteraard aangepast worden. De beslotenheid van het interieur dient hier door een geheel eigen sfeer te worden getypeerd. Een juiste kleurgeving kan ertoe bijdragen, dat men het gevoel heeft hier in een andere dan de buitenwereld te zijn, wanneer men de deur achter zich heeft gesloten.

Vraag: *Welke onderdelen van een bouwwerk komen voor kleurgeving in aanmerking?*

Antwoord: Elk onderdeel, dat daar bij wijze van spreken om vraagt. Bij de toepassing van kleuren in de architectuur, mag men beslist nooit van het standpunt uitgaan: wáár kan ik kleur plaatsen? Het is over het algemeen raadzaam eerder gereserveerd dan uitbundig in de toepassing van kleuren te zijn. Juist nu deze materie zo in het centrum van de belangstelling staat, lijkt het mij gewenst bij de grote activiteit op dit terrein de voet bij de rem te houden. Vooral hier geldt, dat overdaad schaadt. Wanneer men van een bouwwerk hoort zeggen: ‚wat is dat mooi van kleur!', dan is er iets fout. De kleurgeving staat dan los van de harmonische eenheid der architecturale vormen en doet afbreuk aan de vereiste volkomenheid van het bouwwerk. De toepassing van kleuren kan eerst goed worden genoemd, wanneer deze niet als autonoom element in de architectuur naar voren springt. Voor een juiste toepassing van kleuren kan echter geen receptuur worden gegeven, waarbij de wetenschap als basis dient. Zomin als de wetenschap de basis kan zijn voor een juiste architectuur. Alleen de menselijke creativiteit — waaraan de verworven wetenschappelijke kennis ten nutte is gemaakt — vormt altijd de bepalende factor, zowel voor de architectonische vormgeving als voor de hiermee organisch samenhangende toepassing van kleuren.

De natte cel steelt vrouwenharten

De natte cel steelt het hart van iedere huisvrouw. Ik ondervind het zelf: dat waterveilige vertrekje bespaart mij bergen werk. Ons hele gezin wast en baadt er zich. Wij nemen er een zitbad, een voetbad, een douche. Baby wordt er gewassen en aangekleed. En de kinderen mogen er naar hartelust met water spelen en stoeien. Ook de was doe ik in de natte cel, want dan hoef ik nergens meer mee te sjouwen. Ja, een vrouw waardeert de architekt, die mèt het Lavet van een kleine ruimte een natte cel met zoveel mogelijkheden heeft gemaakt.

HET **Lavet** EEN PRODUKT VAN DE **Ocriet FABRIEK** N.V. TE BAARN

Printed in Holland by Kampert en Helm N.V. Amsterdam